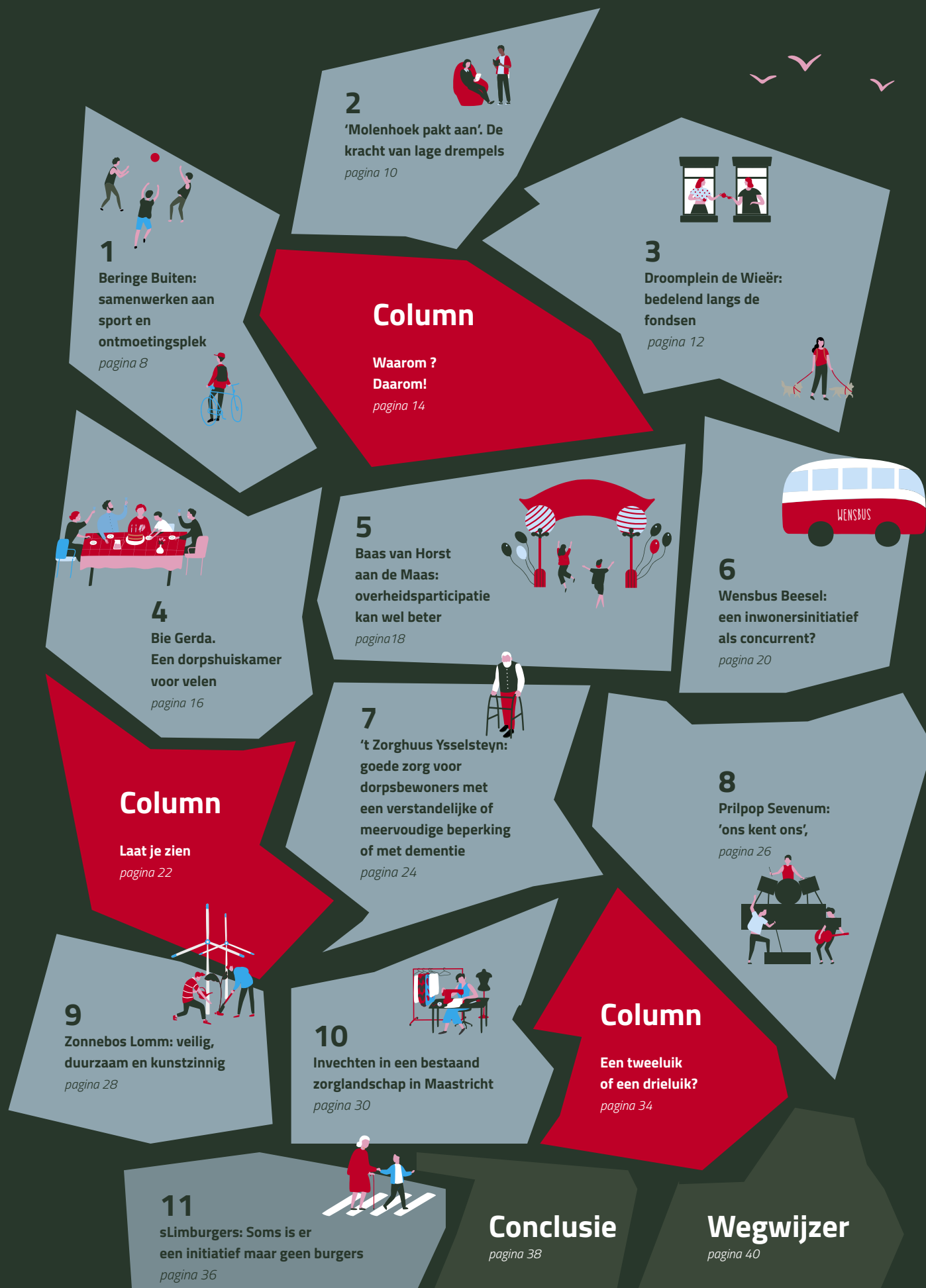

**Uw initiatief
past niet
in ons kader!**

**En wat doen
we nu?**

Inhoud

Inleiding

Het aantal inwonersinitiatieven in Nederland groeit sterk. Nieuwe initiatieven ontstaan naast 'oude' sociale verbanden, zoals verenigingen. Bewoners realiseren een Zorghuus voor dementerende ouderen, regelen een vrijwillige vervoersvoorziening of richten een coöperatie op om glasvezel aan te leggen. Al die initiatieven zijn gericht op de ontwikkeling van een gemeenschap (collectieven) en daarmee een antwoord op toenemende individualisering en samenloosheid. Ze worden vaak uit noodzaak geboren, maar ze geven invulling aan nieuwe vormen van collectief denken en doen. Veranderingen in bestaande verbanden naast nieuwe initiatieven, wijzen op het ontstaan van een nieuwe kwaliteit van gemeenschap. Die ontwikkeling ondersteunen we met dit magazine door ook heel expliciet de aandacht te richten op de relatie tussen het initiatief en de gemeenschap

Hoewel de initiatieven door bewoners (vrijwilligers) worden georganiseerd, hebben ze net als professioneel werk, te maken met vragen over kwaliteit, continuïteit, financiën, etc. Dat komt omdat inwonersinitiatieven zich (deels) in de publieke ruimte voltrekken, vaak ook publiek geld ontvangen en een beroep doen op vertrouwen van burgers in elkaar, bijvoorbeeld in de omgang met kwetsbare mensen, de inrichting van het groen, de organisatie van vervoer door vrijwilligers.

Onderlinge verantwoording van een inwonersinitiatief voorkomt dat het initiatief wordt losgezongen van de gemeenschap en een particulier karakter krijgt. Daarbij is er wel een onderscheid te maken tussen inwonersinitiatieven die vooral op belangen van een groep zijn gericht en inwonersinitiatieven die op de (heelheid van de) gemeenschap zijn gericht.

Inwonersinitiatieven hebben echter ook te maken met 'het systeem', zoals overheden en inspecties (het publieke domein). In de relaties met 'het systeem' is verantwoording in allerlei regels vastgelegd. Inwonersinitiatieven vragen echter om een eigen benadering. Een benadering die voorkomt dat inwonersinitiatieven meer bezig zijn met overheidsregels dan met de gemeenschap waar ze aan bij willen dragen.

Verantwoording kan een inwonersinitiatief maken of breken. Veel verantwoordings-technieken zijn losgezongen van de alledaagse realiteit en lijken vooral op wantrouwen gebaseerd. Uit ons onderzoek blijkt dat de problemen steeds groter worden. De groeiende deken van regels, formulieren en controles drukt de ontwikkeling van inwonersinitiatieven dood, terwijl we die juist ruimte willen geven! Hoe kunnen we dat stoppen? Hoe kunnen verantwoordingstechnieken inwonersinitiatieven, in plaats van te hinderen, versterken? Daarover gaat deze publicatie.

¹ Zie o.a. Kracht in NI (<http://krachtinnl.nl> 20.000 initiatieven), Nederland Zorgt Voor Elkaar (<http://nlzorgtvoorelkaar.nl> 600 initiatieven), Netwerk Duurzame Dorpen (<https://www.netwerkdurzamedorpen.nl> 320 initiatieven).

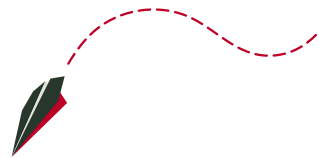
Vragen over verantwoording

Bijna alle literatuur over inwonersinitiatieven is gericht op de vraag: hoe organiseer ik een inwonersinitiatief? Omgaan met verantwoording is onderbelicht. Dit besef was voor Synthese, VKKL en universiteit van Maastricht aanleiding om in juni 2016 een brede dialoog te organiseren. Publieke en onderlinge verantwoording roept een aantal belangrijke vragen op, zoals:

- Is verantwoording voor inwonersinitiatieven überhaupt nodig, en wie bepaalt dat? Verantwoording afleggen gaat om legitimatie van een initiatief: aanspreekbaar en transparant zijn. Het gaat in de eerste plaats om vertrouwen en verbinden met en in de gemeenschap. Daarnaast gaat het over de relatie met de systeemwereld.
- Welke vormen neemt verantwoording aan? Welke normen gelden voor kwaliteit, financieel beheer, organisatie en wie gaat over die normen? Met name vanuit de systeemwereld gaat het om gestandaardiseerde regels, bureaucratische procedures, kwantitatieve verslagen.
- Waarom is dat problematisch geworden? Inzicht verwerven in het reilen en zeilen van inwonersinitiatieven, in het 'goede werk' dat zij doen, blijkt een weerbarstige opgave. Voor inwonersinitiatieven betekent verantwoording vaak een overdaad aan administratie. Het kost veel tijd en energie en staat vaak los van de primaire doelen en activiteiten. Daardoor creëert het een schijnwerkelijkheid.

Hoewel dit praktische vragen zijn, raken ze aan grote thema's zoals gemeenschapsvorming, vertrouwen in de samenleving en democratie. Leren over onderlinge en publieke verantwoording is dan ook belangrijk voor de kwaliteit van zowel 'de leefwereld' als van 'het systeem' en voor de scharnieren daartussen. Dat was in april 2018 voor een Werkgroep aanleiding om subsidie te vragen van de Provincie Limburg om de praktijk van verantwoording nader te verkennen.

Het traject

A. Een toegankelijk Manifest

De uitkomst van de in 2016 door de Universiteit van Maastricht, VKKL en Synthese georganiseerde dialoog, een Manifest, is omgezet in toegankelijke taal, met een uitnodigende vormgeving. Het nieuwe Manifest is tijdens het symposium van 13 maart 2019 aangeboden aan de gedeputeerde van de Provincie Limburg, Hans Teunissen. Inmiddels is het Manifest breed verspreid en wordt op veel plaatsen besproken als een urgent vraagstuk.

B. Inbedding van en communicatie over dat Manifest

Het thema verantwoording is breed geagendeerd. Zo is de tekst van het Manifest opgenomen in de publicatie 'Democratie door de bril van de inwoners' (januari 2018) als onderdeel van Democratic Challenge. Gedurende de gehele looptijd werd het digitale debat levendig gehouden.

C. Praktijkanalyse

Bij 14 inwonersinitiatieven is geanalyseerd hoe publieke en onderlinge verantwoording er in de praktijk uitziet. Daarvoor zijn interviews met sleutelfiguren gehouden, in de meeste gevallen zowel aan de kant van het initiatief als aan de kant van de overheid.

D. Kennisdeling

In 3 masterclasses werd expertise over verantwoording (zowel vanuit Limburg als daarbuiten) in contact gebracht met mensen uit de praktijk. Gemiddeld namen 25 personen deel. In Masterclass 1 (5 november 2018) werd gesproken over Filosofie van de verantwoording, met inleidingen van Klasien Horstman, professor Philosophy of Public Health UM en Klaartje Peters, bijzonder hoogleraar lokaal en regionaal bestuur UM. Masterclass 2 (3 december 2018) stond in het teken van publieke verantwoording met inleidingen van Hein Albada, zelfstandig adviseur en voormalig directeur van stichting Rekenschap en Joan Briels (wethouder gemeente Laarbeek). Masterclass 3 (22 januari 2019) was gericht op onderlinge verantwoording, met inleidingen van Thijs van Mierlo, directeur LSA en Rob Keijser, oprichter en bestuurslid Zorghuus Ysselsteyn.

E. Slotbijeenkomst

Op 13 maart 2019 werd een symposium gehouden met de titel "Uw initiatief past niet in ons kader! En wat doen we nu?" met meer dan 110 deelnemers. De uitkomsten van het symposium zijn meegenomen in deze publicatie.

F. Publicatie

Met het voorliggende magazine wordt de onderzoeksfase afgesloten.

G. Vervolg

De Werkgroep heeft aangegeven ook na de publicatie van het Manifest en dit magazine, de dialoog over verantwoording verder te willen voeren. Leden van de werkgroep kunnen uitgenodigd worden voor een gesprek, een inleiding of dergelijke (contact via m.verheijen@synthese.nl). Een aantal bijeenkomsten zijn al gepland.

² De Werkgroep bestaat uit Wim Gort (directeur-bestuurder Synthese), Klasien Horstman (professor Philosophy of Public Health UM), Geert Schmitz (strateeg gemeente Peel en Maas) en Ben van Essen (sociaal strateeg) en werd ondersteund door Jean Vroemen (Provincie Limburg), en de onderzoekers Michael Verheijen, Kevin Relouw en Guido van Enkevort.

³ Stichting Rekenschap is een organisatie die de verantwoording van de overheid aan burgers wil bevorderen.

Hoe onderzochten we ervaringen met inwonersinitiatieven

In 2018 en 2019 hebben we onderzoek gedaan naar ervaringen van inwonersinitiatieven. Daarbij stonden twee vragen centraal. In de eerste plaats wilden we weten hoe inwonersinitiatieven de relatie met de gemeenschap vormgeven: hoe onderhouden ze draagvlak? In de tweede plaats waren we geïnteresseerd in de relatie met formele instituties, zoals overheden en inspecties.

De keuze van de initiatieven vond plaats op basis van informele 'voorkennis' bij de projectgroep. Inwonersinitiatieven hebben hun eigen ontstaansgeschiedenis en kleur en we hebben geprobeerd recht te doen aan de variatie op dit terrein. We hebben initiatieven uit Noord-, Midden- en Zuid-Limburg geselecteerd, uit landelijke zowel als stedelijke gebieden, maar Noord-Limburg is relatief oververtegenwoordigd. We hebben er ook op gelet dat de initiatieven gevarieerd zijn in de doelen die ze nastreven: ze hebben betrekking op transport, energie, zorg, participatie en leefklimaat. Daarnaast hebben we geprobeerd recht te doen aan diversiteit. In veel initiatieven in Limburg spelen oudere, relatief hoogopgeleide Limburgse mannen een grote rol, maar we hebben ook twee initiatieven geselecteerd waar jongeren kartrekkers zijn en een initiatief waar vrouwen met een migratieachtergrond veel werk verrichten. Om goed zicht te krijgen op de relatie tussen inwonersinitiatieven en formele instituties en beide perspectieven recht te doen, hebben we ook een aantal gemeentelijke en provinciale ambtenaren gesproken die betrokken waren bij een initiatief.

Het onderzoek bestond uit een verkenning van openbare documentatie (folders, websites, jaarverslagen) en uit interviews. In totaal zijn 14 initiatieven in het onderzoek betrokken. We hebben 18 interviews gedaan, waarvan 10 met vertegenwoordigers van initiatieven en 8 met beleidsambtenaren. Daarnaast hebben we 3 groeps-gesprekken gevoerd met zowel kartrekkers als betrokken ambtenaren van 4 initiatieven in Maastricht. Tenslotte is een groeps-gesprek gehouden met een aantal karttrekkers van inwonersinitiatieven in Noord Limburg, de zogenaamde Slimburgers, over hun visie op de verbindingen van deze initiatieven met de bredere gemeenschap.

De interviews zijn opgenomen en volledig uitgetypt: de opnames zijn daarna vernietigd. Na de analyse hebben we bij de initiatieven gecheckt of onze interpretatie adequaat is. Ze zeiden zich te herkennen in het geschetste beeld en hebben toestemming gegeven om de citaten in dit magazine te gebruiken.

Per initiatief is een verhaal uitgeschreven waarmee wij jullie, de lezers, willen meenemen in hoe draagvlak en verantwoording in de praktijk ontstaat en functioneert. Lees deze verhalen, benut de lessen en gebruik de knelpunten om in eigen omgeving anders om te gaan met 'verantwoording'.

1. Beringe Buiten: samenwerken aan sport en ontmoetingsplek

www.beringebuiten.nl

Aanleiding

Drie verenigingen (voetbal, tennis en jeugdwerk) in Beringe (2100 inwoners) zijn toe aan een nieuw onderkomen. Zij vinden elkaar en al pratende ontstaat het plan voor een nieuwe gezamenlijke accommodatie die ook kan fungeren als sociale ontmoetingsplek voor Beringe en zo voor veel meer bewoners van betekenis kan zijn. Om dat mogelijk te maken wordt in 2017 de stichting Beringe Buiten opgericht. Aan de ene kant is de Stichting aan de slag gegaan met fondsen en financiers; aan de andere kant gaat ze in gesprek met het dorp om ideeën te genereren en uit te werken.

Draagvlak

Beringe Buiten is ontstaan uit het dorp en er is nauwe samenwerking met de dorpscoöperatie. *"We vinden het heel belangrijk om de gemeenschap erbij te betrekken. Dat hebben we gedaan door bijeenkomsten te organiseren, zelfs al in een fase waarin we hebben gevraagd denk maar mee. ... het moet een park worden voor heel Beringe. Waar liggen de behoeften en de wensen van de Beringse inwoners?"* De Stichting organiseerde bijeenkomsten om de voortgang te bespreken, maakte flyers die huis aan huis werden verspreid, en maakte veel gebruik van sociale media. *"Als het visueel wordt, gaat het meer leven. Als er een tekening is van een gebouw dan komen er ideeën. Beeld maakt een project levend."*

Ook werd een beroep op de inwoners gedaan voor de financiering van het plan. *"We hebben gezegd dat ook een financiële bijdrage van de Beringse gemeenschap nodig is. We hebben op basis van obligaties een crowdfunding opgezet waarbij mensen voor €100,- een obligatie voor Beringe Buiten konden afnemen. We hadden hier een streefaantal in opgenomen en dat is heel goed gelukt. ... doordat we Beringe continu mee hebben genomen in 'wat zijn we nu eigenlijk van plan?' is - in mijn ogen - Beringe vierkant achter het plan van Beringe Buiten gaan staan."*

Business-cases en begrotingen

De Stichting ging, behalve met het dorp, ook in gesprek met partijen, zoals de gemeente en de provincie, die specifieke eisen stellen voor subsidies. *"Om binnen te komen is even lastig. De eerste contacten waren via de ambtelijke weg, ook bij de gemeente, dan merk je dat er in eerste instantie alleen gekeken kan worden naar de bestaande beleidspotjes waar strikte kaders aan verbonden zitten. Er zijn bestuurders nodig om deze kaders op te rekken."* Institutionele partijen stellen echter specifieke eisen aan de uitwerking van het idee van het dorp. Dit vraagt specifieke expertise van bewoners. *"We hebben een businesscase, financiële rapporten, meerjarenbegroting, investeringsbegroting en noem het allemaal maar op. Je moet van goede huize komen en goed financieel onderlegd zijn. ... het is bijna een weektaak om iedere dag weer*

contact met de gemeente te houden, kijken hoe er opvolging gegeven kan worden. (...) Je moet eigenlijk iemand vanuit een initiatief hebben die er een halve werkweek in kan stoppen en om vaak overdag met de betreffende ambtenaren te kunnen praten om samen de vaart er goed in te houden. Het is onmogelijk en werkt enorm tijd remmend om alles in de avonden te regelen."

Toch is de Stichting het eens met de vaste contact-ambtenaar die stelt: *"Je bent als gemeente verplicht om de grondslag en de rechtmatigheid van subsidies heel goed te verantwoorden, het is immers gemeenschapsgeld."* De stichting stelt: *"Transparantie zorgt voor duidelijkheid (...) en je blijft alert."*

Beringe Buiten heeft lang geworsteld in het zelfsturingsproces. Omdat het voor alle partijen een zoektocht was zonder ervaring, ging dat met vallen en opstaan en vergt het een lange adem voor een inwonersinitiatief. *"Samen met de uitstekende ondersteuning op het gebied van onder andere wet- en regelgeving door ambtenaren en bestuurders van de gemeente Peel en Maas en de Provincie Limburg, hebben we heel veel geleerd en zijn we trots op het gezamenlijk bereikte resultaat."*

2.

'Molenhoek pakt aan'. De kracht van lage drempels

www.dorpsraadmolenhoek.nl

Aanleiding

In 2008 werd de Dorpsraad Molenhoek opgericht. Aanleiding was de op handen zijnde fusie van de gemeente Mook en Middelaar – waar Molenhoek toe behoort – met de gemeenten Gennep en Bergen. Een van de eerste acties van de Dorpsraad was het raadplegen van de Molenhoekers over de fusie. Een groot deel van de inwoners blijkt tegen te zijn. De samenvoeging van de gemeenten gaat uiteindelijk niet door. Of de raadpleging daar iets mee te maken heeft, is niet duidelijk. Feit is wel dat de jonge Dorpsraad meteen op de kaart stond. Vanaf de oprichting tot de situatie vandaag de dag zijn veel stappen gezet. De Dorpsraad is meer met het gezicht naar de gemeenschap gaan staan onder het motto: 'samen met de burgers de kar trekken'. Dit motto komt nadrukkelijk tot uiting in een van de activiteiten van de Dorpsraad, namelijk het project 'Molenhoek pakt aan'.

Voor wie is de Dorpsraad?

De Dorpsraad van Molenhoek werd geïnitieerd door de gemeente om de afstand tussen bestuur en burgers te verkleinen in het licht van de aanstaande fusie, maar de rollen werden snel omgedraaid. *"We gaan niet met het gezicht naar de gemeente staan maar met het gezicht naar de inwoners, naar het dorp. We vragen aan het dorp 'wat vinden jullie?' en 'willen jullie zelf mee 'aanpakken'?"* De leden van de Dorpsraad hebben zich als geïnteresseerde vrijwilliger aangemeld en zijn dus niet gekozen. Ook om die reden vinden ze het belangrijk om aan mededorpsbewoners te vragen wat ze vinden en waar behoeften liggen.

Verantwoording: een wonder van eenvoud

De werkgroep 'Molenhoek Pakt Aan' (MPA) roept elk jaar dorpsbewoners op om met leefbaarheidsinitiatieven te komen. In zes jaar heeft dat geleid tot 55 projecten, waarvan driekwart gerealiseerd is, met als toppers het Lees- en OntmoetingsPunt (LOP) en het Energiecafé.

'Molenhoek Pakt Aan' begint met een oproep op de website van de Dorpsraad en in de dorpsraadkrant. In die oproep vraagt zij dorpsbewoners plannen jaarlijks in te dienen voor projecten die de leefbaarheid in Molenhoek verhogen. Wat leefbaarheid is bepalen de Molenhoekers zelf. Hun plan op één A4'tje is voldoende. De plannen worden gepresenteerd op de website van de Dorpsraad en in de dorpsraadkrant. Vervolgens gaat een dorpsjury (willekeurig samengesteld uit abonnees van de Nieuwsbrief van de Dorpsraad) aan de slag om ze te beoordelen. Zo krijgt 'Molenhoek Pakt Aan' een wedstrijd karakter, niet alleen om plannenmakers te stimuleren en mensen te betrekken maar vooral ook om zo zicht te krijgen op het draagvlak voor de projecten in het dorp.

In een zogenoemd dorpscafé worden de plannen in enkele minuten mondeling toegelicht (pitches) en de prijswinnaars bekend gemaakt van zowel de dorpsjury als de publieksjury

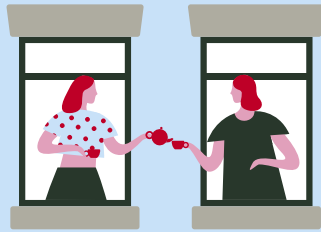
van het dorpscafé. De verantwoording voor 'Molenhoek pakt aan' is een wonder der eenvoud. De initiatiefnemers voeren zelfstandig hun idee uit. De verantwoordelijkheid ligt bij de plannenindieners. De werkgroep MPA ondersteunt de projecten met prijzengeld, ruimte, publiciteit, helpt bij eventuele subsidieaanvragen en vraagt regelmatig naar de voortgang. Via de website kan zo het hele dorp zien wat er gebeurt.

"Er is een jury, dat is ook verantwoording, zo'n 50 mensen geven feedback op die plannen. Het gaat er om dat de bevolking meepraat. Het eerste jaar hadden we de burgemeester en wethouder in de jury gezet, maar nu geven we de voorkeur aan stemming door een dorpsjury en door het publiek bij het Dorpscafé. Dat is soms ook moeilijk. Een cursus Spaans, een cursus Frans, sommige mensen vroegen zich af wat deze projecten bijdragen aan de leefbaarheid van Molenhoek. Daar hebben we over gezegd: "hebben we niks over te zeggen, daar gaan de mensen zelf over." Uiteindelijk kiest de eerdergenoemde dorpsjury welke drie initiatieven een prijs van €150,-, €100,- of €50,- euro ontvangen.

Voor de verantwoording van de middelen van de dorpsraad richting gemeente worden andere dingen gevraagd en voldoet een website niet. *"We moeten een jaarverslag geven. Wij geven heel veel verantwoording, ze kunnen via de website, via de krant, via ons jaarverslag zien wat we allemaal doen. Maar we moeten ook ieder jaar een soort van accountantsverslag maken."* Er zijn kleine tekorten bij de huur en die mogen niet met andere posten gecompenseerd worden van de gemeente. *"Ze moeten een gescheiden administratie bijhouden. Als je alles bij elkaar zou gooien, dan besteed je gemeenschapsgeld niet zoals het bestuur het verstrekt heeft. Enige controle moet er toch zijn op dat punt,"* aldus een ambtenaar.

3.

Droomplein de Wieër: bedelend langs de fondsen

<https://nl-nl.facebook.com/droompleindewieer/>

Aanleiding

Heerlen heeft te maken met bevolkingskrimp en sloop. Toen in Heerlerheide zes flatjes zouden worden gesloopt, namen bewoners in 2013 het initiatief om de lege ruimte opnieuw in te richten en zo weer een plezierige leefomgeving te maken. Dit resulteerde in het Droomplein en Doeplein, plekken waar jong en oud, gevestigden en nieuwkomers elkaar kunnen ontmoeten.

Hoe engageer je bewoners?

Heerlerheide is een hecht, gesloten Limburgs dorp met veel klassieke vrijwilligersnetwerken. *"Er zijn mensen bijgekomen maar ook weer afgehaakt. Er zijn mensen bij die het alleen uit eigen belang doen, omdat het voor de deur is. Of mensen die menen dat ze meer zeggenschap hebben omdat ze hier lang wonen. Maar zo werkt het niet in een democratie natuurlijk. Hier is een hoge mutatiegraad en het zijn ook een beetje duiventillen door de hoge huur."* Veel bewoners waren pessimistisch over veranderingen. *"Er was veel cynisme en ongeloof: dat lukt toch niet, want de gemeente doet niks, de verhuurder doet niks. Hier was heel veel overlast, vandalisme, eieren tegen de gevels. Toen kregen we van de woningcorporatie Weller (grondeigenaar) zes fruitbomen gesponsord. Op 8 maart 2014 hebben wij deze, in het kader van een buurtvent geplaatst, nog vóór de flats waren afgebroken. Toen werden mensen toch enthousiast. Zo hebben wij er voor gezorgd om onze droom (de realisatie van het Droomplein) waar te maken."*

De initiatiefnemers besteedden veel aandacht aan het creëren van een buurtgevoel. *"Willen de mensen dit wel, want als er geen 'wij-gevoel' is (...) Het moet niet alleen een 'ik-gevoel' zijn van ik wil dit graag. Nee: de buurt moet dit graag willen."* Zo hielden de initiatiefnemers een enquête deur-aan-deur waarbij mensen in konden vullen wat ze graag met de lege ruimte zouden willen doen. Daarna werden vanaf november 2013 bijeenkomsten georganiseerd om deze ideeën te bespreken en te bepalen welke speeltoestellen bijvoorbeeld financieel haalbaar waren. Daarbij kregen de moeders een grote stem. *"Heel veel huismoeders, alleenstaand met kinderen, die hier aan het plein wonen hebben mogen bepalen wat zetten we waar."* Een verschil van mening werd aardig en flexibel opgelost. *"Het was ingetkend dat er langs het voetpad een vuilnisbak komt. De meneer die daar woont was niet op de gespreksavond, want die heeft geen kleine kinderen meer. Die komt naar buiten toe en zegt: 'wat gaan jullie doen?' Hij wilde de vuilnisbak daar niet." Als er in de zomer ijsjes in liggen, dan zit je met bijen en zo, dat heb ik niet graag voor mijn deur."* Ik zeg: *"Daar hebben we helemaal niet aan gedacht, sorry hoor. Wat denk je als we het dáár neerzetten?" "Ja helemaal perfect!". Zo snel heb je iets opgelost hé."*

Bedelend langs de fondsen met de tegenstrijdige voorwaarden

Hoeveel burgerkracht ook, een 'Droomplein' maken kost ook geld. Om geld te kunnen vragen bij fondsen moesten de bewoners echter eerst naar de notaris om een stichting te vormen.

"Waar haal je dat geld vandaan? Overal kastje dicht. (...) Hebben we toevallig dan dat prijsje daar gewonnen hé, dat moeten we reserveren om die kosten te kunnen betalen. Dus eigenlijk heb je niks gewonnen. Want je moet bepaalde reserveringen doen voor verplichtingen die je opgedrongen zijn." Ook moet er een bankrekening geopend worden. "Gaan we naar de SNS bank. Ik zeg, we hebben twee pleinen, iets leuks voor de buurt. Ja, dat wordt een zakelijke rekening. Ik zeg een zakelijke rekening? Ja, als je een stichting bent dan moet het een zakelijke rekening zijn. Maar dat kost 80 euro per jaar! Dat komt elk jaar terug maar er is niemand die ons die 80 euro geeft." Uiteindelijk hebben de gemeente Heerlen en de grondeigenaar hier geholpen. De tocht langs de fondsen levert een grote kans op afhaken. "Stel, een aantal buurtbewoners zien een verwaarloosde speeltuin en zeggen, kunnen we daar niet iets anders van maken? Ik zeg, ja: er is geld te krijgen maar dan moet je eerst een stichting vormen etc. Die buurtbewoners houden al op voordat ze goed en wel begonnen zijn."

Veel fondsen hebben hun eigen regels en voorwaarden waardoor er ergens altijd gaten in de begroting vallen en vrijwilligers vrijwel altijd een deel van de kosten voor hun rekening moeten nemen. Het ene fonds financiert geen openingen, een ander fonds geeft alleen maar startsubsidies maar geen geld voor onderhoud van de speeltoestellen. *"De schommels waren versleten, die worden veel gebruikt en moeten in orde gemaakt worden, dus wij die firma gebeld. Toen kwam de rekening en wat we toen een moeite hebben moeten doen om dat vergoed te krijgen! Ja dan denk je: 'Ben ik nou gek?' Ik steek er een hoop tijd en energie in en op zo'n kantoor zegt iemand, het valt er niet onder."* Voor andere fondsen moet je je plannen presenteren, maar niemand betaalt de voorbereiding ervan. *"Dan word je moedeloos, dan zul je weer een ander fonds moeten aanspreken. ... Al die besprekingen die je hier rondom hebt, daar wordt nergens gekeken naar de kosten die je maakt."*

De 'prijsvraag', een veelgebruikte techniek in het sociale domein, heeft ook twee kanten. *"Toen kregen we bericht dat we genomineerd waren. We moesten naar een jury in Roermond, maar dan moeten we er wel een beetje goed er op staan. Dat is wel weer aan PR- kosten, parkeerkosten, reiskosten naar Roermond op en af ... Ik heb allemaal mapjes daar staan, overal zitten bonnen in. ... En er is niemand die ons dat betaalt."* Mensen vragen zich af of de fondsen projecten financieren of vrijwilligers willen stimuleren. *"Als er dus vrijwilligers bij ons gewerkt hebben en die hebben de hele dag in de hete zon gestaan, dan mag je toch naderhand wel een hamburger aanbieden met voor mijn part een pilsje of weet ik wat, als een blijk van waardering? Maar dat zouden we uit eigen zak moeten betalen. Kijk en het principe van vrijwilligerswerk is van: ik wil mijn tijd en energie geven, ik wil er niets aan verdienen maar ik wil er ook niks aan betalen."*

Het publieke succes van het Droomplein heeft een schurende achterkant. *"We krijgen bezoek uit Leuven, Amsterdam, 's-Hertogenbosch. De gemeente komt bij ons met architecten en planologen. Opleidingen nodigen ons uit om een spreekbeurt te houden. De Provincie is hier twee keer geweest, de gouverneur, de burgemeester, bijna alle wethouders hebben wel een keer wat mogen doorknippen. Ze liften allemaal mee en wij hebben de ellende hé, voor een paar euro. Dat moest anders zijn."*

Gebrookerbos is een netwerk van inwonersinitiatieven in Heerlen-Noord. De samenwerkingspartners (O.U., Neimed en gem. Heerlen) proberen via het Gebrookerbos Fonds deze frustraties te voorkomen door gelden van meerdere fondsen te bundelen. Een stichting met een bankrekening zijn hier niet nodig. Ook een particulier initiatief kan subsidie aanvragen om hun droom te realiseren. De brooker van Gebrookerbos verklaart: *"De aanvraagprocedure is zeer eenvoudig. Als het project gerealiseerd is, willen we geen kist met facturen, bonnetjes, nota's en dat soort dingen aangeboden krijgen. Wat we willen zien is wat een initiatief met dat geld heeft gedaan. Vrouwen staat voorop. Waar is men trots op? Stuur filmpjes, stuur foto's, nodig ons uit bij de opening."*

Waarom? Daarom!

De verantwoordingszucht loopt in Nederland de spuigaten uit en dreigt allerlei inwoners-initiatieven te frustreren. We raken steeds verder verstrikt in een woud van regels, verpakt in wetten, verordeningen en beleidsregels; gestold wantrouwen. De systeemwereld dreigt het te winnen van 'de bedoeling'. Accountants en juristen als belangrijkste vertegenwoordigers van het systeem regeren deze wereld. Een zorgelijke ontwikkeling die schreeuwt om bestuurlijke ongehoorzaamheid.

Hoe bevechten en herwinnen we nu de ruimte om 'het goede' te doen? Om te kunnen doen wat in dit geval, onder deze omstandigheid en passend bij deze situatie nodig is. Dat wat we verstaan onder de gevleugelde term 'maatwerk'. De opdracht aan ons als bestuurder is om dat mogelijk te maken. In ons coalitieakkoord hebben we hiertoe het recht op ongelijkheid vastgelegd. Maar het is vervolgens wel aan onze inwoners om dat maatwerk (lees: verschil) te accepteren. Daar wringt de schoen. Zo eenvoudig als het klinkt, is het namelijk niet. Want waaraan ontleen je als inwoner je rechtszekerheid als bestuurders zich al niet gehouden voelen aan wetten en regels? Als je niet langer objectief en zuiver (wat is dat?) kunt toetsen en willekeur op de loer ligt? In onze 'ik-maatschappij' vinden we verschil maken prima, zolang als het mij past.

Vroeger kon ik bij de vraag van mijn kinderen naar het 'waarom' nog volstaan met de reactie 'daarom'. Hoe eenvoudig was dat. Maar tijden zijn veranderd. Met zo'n antwoord kom ik als bestuurder bij de vraag naar verantwoording helaas niet meer weg. Toch stel ik dat deze tijd, die bol staat van onzekerheden en een toenemend gevoel van ontheemding, behoefte heeft aan koersvast leiderschap en het lef om verschil te maken. Gewoon, omdat het nodig is en 'de bedoeling' daarom vraagt. We moeten op zoek naar een charmante despoot, met het hart op de juiste plaats, die ons vastlopende en verstikkende systeem doorbreekt om te kunnen doen wat nodig is. Waarom? Daarom!

Joan Briels - Wethouder gemeente laarbeek

Bie Gerda. Een dorps huiskamer voor velen

<https://www.dorpsdagvoorzieningmeers.nl/nl/welkom-op-onze-website/>

Bie Gerda is gestart als initiatief om in Meers (ca. 1.000 inwoners), een dorp met steeds meer ouderen, de leefbaarheid in het dorp te vergroten. Inmiddels is Bie Gerda uitgegroeid van een dorps huiskamer tot een plek voor vele sociale activiteiten voor jong en oud, voor professionals en vrijwilligers, waar mensen met vele soorten vragen terecht kunnen.

Gemeente als aanjager, dorp neemt het over

Toen de gemeente de inwoners uit het dorp vroeg om na te denken over de toekomst van het dorp, ontstond al snel het idee van een 'huiskamer' voor het dorp. Maar terwijl de gemeente geen nieuwe accommodaties in het dorp wilde, kwam dat er toch van: de fanfare wilde haar repetitieruimte niet verbouwen en mensen wilden niet naar het zuiden van Meers en het gebouw van het jeugdwerk was niet geschikt. De oude bakkerij midden in het dorp, die 25 jaar had leeggestaan, vond men het meest geschikt.

"Het heeft wel wat gepraat gekost met de gemeente. Uiteindelijk is die overstag gegaan, want ja, die wil ook wel scoren he."

Er werd een Stichting gevormd en nadat de gemeente € 75.000,- euro subsidie gaf - "waar we geen rekening mee hadden gehouden, 20% BTW, dan is er €50.000,- over hè" - ging men op zoek naar andere fondsen om de verbouwing te betalen. Er werd een prijsvraag uitgeschreven over de naam en met overgrote meerderheid werd gekozen voor 'Bie Gerda': Gerda was de gepensioneerde bakkersweduwe die nog steeds naast de bakkerij woonde.

'Bie Gerda' staat midden in het dorp en volgens een ambtenaar van de gemeente komen er 'veel bezoekers', zijn er steeds meer activiteiten, van iPad-buddy tot repair café, Wensbus en kerstdiners en meer dan 50 vrijwilligers. Deze merkt echter ook op dat er soms emotioneel beladen weerstand is. *"Ik ben wel eens de wijk ingegaan om te vragen wat ze belangrijk vinden in het dorp, en sommige mensen zeggen dan dat ze er niet komen vanwege persoonlijke relaties."*

Een spaarvarkentje

'Bie Gerda' krijgt de exploitatie rond met tijdelijke subsidies voor specifieke projecten, met verhuur van ruimtes en met vrijwillige bijdragen in het spaarvarkentje. *"Een keer per maand is er koffie voor mensen met dementie en mantelzorgers, en die hoeven niets te betalen. Als ze willen, doen ze iets in het spaarvarkentje. We zijn sterk voor het sociale hè."* Ook de vrijwilligers worden in het zonnetje gezet. *"Toen het zo warm was, zei ik tegen de voorzitter, ik ga 60 ijsbonnen halen, nou dat sloeg in, daar hebben we echt mee gescoord. ... Nu doen we een brunch en krijgen ze een cadeaubon. Dat zijn kleine dingetjes, maar daarmee willen we de boel bij elkaar houden, waarderen, en hopen dat ze blijven."*

Verantwoording afleggen vindt het bestuur erg belangrijk. *"We zijn altijd transparant geweest. Geen aparte potjes voor wit en zwart geld. Geen schaduwboekhouding."* Overigens wel met inachtneming van privacy. *"We hebben iemand met psychiatrische klachten en met een beschikking van de gemeente, daar krijgen we geld voor. Maar moet iedereen dat weten? Nou dat denk ik niet. Dan borg ik de privacy van de cliënt."* Omdat er cash in omloop is, wordt daar extra veel zorg voor gedragen. *"Er zijn geldkisten hier en de vrijwilligers hebben de vrijheid iets te kopen als dat nodig is. ... Ik doe er altijd €20,- euro in op woensdag en aan het einde van de dag wordt het door twee man geteld. (...) ook een stukje verantwoording naar de vrijwilligers."*

De betrokken ambtenaren geven zicht op de bredere lokale verantwoordingscultuur. *"Het is een gebouw hé, dat is politiek gevoelig. En er is de dorpendiscussie onder de raadsleden, dus de wethouder moet het goed kunnen verdedigen. Het was toch een groot bedrag voor een klein dorp. Dus ik heb als ambtenaar informatie nodig. Je moet een verhaal vertellen naar de wethouder, dat je een beetje de kwantiteit en kwaliteit in beeld hebt. Ideaal is dat je een aanmoedigend gesprek voert, waarin je ook evalueert, wat cijfers vraagt of wat zaken die wat objectiever zijn, dan naar de toekomst kijkt, waarin je kunt ondersteunen of verbinden. Het is tweerichtingsverkeer, zo zie ik verantwoorden. (...) het gaat er om het goede gesprek te voeren."*

5.

Baas van Horst aan de Maas: overheidsparticipatie kan wel beter

<http://baasvanhorstaandemaas.nl/>

Baas van Horst aan de Maas is sinds 2015 een jaarlijkse terugkerende evenement waarbij de zestien kerkdorpen met uit ieder dorp maximaal twee teams met elkaar strijden om de titel Baas van Horst aan de Maas. De teams hebben illustere namen zoals Killerbees, Umme, America First, Little Steve & The Smokers, en Sjepappe & de Hatseflaters. Het is een evenement dat georganiseerd is door en voor de inwoners van de gemeente Horst aan de Maas en beoogt de leefbaarheid in het dorp te versterken. Het evenement wordt afgesloten met het feest BAASpop.

Vergaderen is het woord niet

Jongeren uit Horst aan de Maas zagen dat er steeds meer evenementen voor hen wegvielen en kwamen daarop met het idee om een spel tussen de dorpen te organiseren. De kerndorpen hier hebben, als grap bedoeld, het vaak over *"we gaan niet naar de andere kant van het spoor, want dat is de verkeerde kant."* Er heerst een sportieve rivaliteit in de dorpen. *"Ondertussen zijn ze toch graag met elkaar samen, hebben ze allemaal op dezelfde middelbare school gezeten, dus iedereen kent elkaar nog van vroeger. Je ziet dat iedereen super sportief en super competitief naar elkaar is, maar ondertussen drinken ze samen een biertje en hebben ze het erg gezellig met elkaar tijdens de BBQ."* Volgens de initiatiefnemer is dat juist de kracht van Baas: vriendelijke competitie en ontmoeting.

Dit jongereninitiatief heeft een – mede omdat het geheel uit vrijwilligers bestaat – informele organisatievorm. Deze bestaat uit een kerngroep en een aantal commissies. De initiatiefnemer omschrijft het zelf als volgt: *"We zijn een vrij open organisatie. Er zijn heel veel mensen in de organisatie die het al een paar jaar doen. We hebben zoveel vergaderingen verdeeld over het jaar. Ik hoef dan alleen te vragen: hebben jullie hieraan gedacht? En: ga daar nog eens achteraan. Voor de rest pakt het zich vrij soepel op. ... de vergadering zijn in de lokale kroeg of een ruimte ergens anders in het dorp. Aansluitend aan een vergadering wordt veel besproken tussen de verschillende commissies omdat deze elkaar dan weer fysiek treffen. Dat werkt toch net wat anders dan via de WhatsApp en de mail."*

Baas heeft tot nu toe nog geen moeite om voldoende vrijwilligers te werven: meehelpen is geen straf, het is voor het dorp, en als vrienden helpen dan sluiten anderen ook aan. *"Ik denk dat het vooral ook een stuk imago is: als ik door Lowlands gevraagd werd om te helpen zou ik denken: 'waarom zou ik jullie helpen?' Iedereen weet bij ons dat het echt een stichting is die zich inzet voor Horst aan de Maas. De mensen helpen niet de organisatie an sich, maar vooral de eigen gemeenschap."*

Maar zelfs in een hechte gemeenschap gaat niet alles van een leien dakje. *"Wat wel altijd lastig is, omdat we steeds een andere locatie hebben, is het vinden van grond."* De organisatie krijgt bijvoorbeeld vragen over hoe omgegaan wordt met bijvoorbeeld afval, of dat er gras af moet. Deze thema's in goed overleg met de eigenaar van de locatie afstemmen is volgens de initiatiefgroep zeer belangrijk.

Actieve overheid, maar op de verkeerde fronten

Dit jongereninitiatief in Horst had aanvankelijk weinig moeite om subsidie te krijgen. De provincie en de gemeente zegden bij de eerste editie op basis van cofinanciering middelen toe. De gemeente was erg enthousiast: *"De burgemeester kwam vaak bij ons de prijsuitreiking doen."* Daarna werd het moeilijker. *"Als je subsidie wil vinden, vind ik dat het een doolhof is. Het is niet een kwestie van 'Googlen'. Als je bijvoorbeeld de gemeente benadert, krijg je soms vage antwoorden: dat er vast nog*

wel ergens een potje zal zijn'. Soms vraag ik me af waarom de gemeente niet met voorstellen of opties komt betreffende subsidies voor initiatieven die bijdragen aan de cohesie en leefbaarheid. Dit is immers ook iets wat goed voor de gemeente is." De initiatiefnemers zijn van mening dat er bij een initiatief zoals dit, waar de gemeente ook trots op is, dat er gewoon een brief moet komen waarin wordt aangegeven welke subsidiemogelijkheden er zijn waarvan het initiatief gebruik kan maken.

Omdat de organisatie de eerste keer een klein positief saldo had gedraaid, werd het gesommeerd om in het tweede jaar geld terug te geven. *"Jullie hebben winst gemaakt dus geef de subsidie maar terug. Ze hadden ons niet verteld dat in de subsidieverordening stond dat als je winst maakt dat je de subsidie terug moet betalen. Daar hebben wij van gezegd dat we dit niet wisten."* Vervolgens is in goed overleg tussen gemeente en in initiatiefnemers gezocht naar een oplossing. Deze kwam in de vorm van een ander subsidiepotje dat het initiatief kon aanboren om de vorige subsidie niet terug te hoeven betalen.

"Het zijn wel dingen waarvan ik denk: jongens, maak het ons nou niet zo lastig. We doen dit ook voor jullie zeg maar. Het is ook een uithangbordje voor gemeente Horst aan de Maas." Baas maakt ook veel werk van sponsoring, maar door de vele inwonersinitiatieven wordt de spoeling onder sponsors dunner.

Net als bij Prilpop heeft de organisatie van Baas van Horst aan de Maas ook moeite om de logica van sommige vergunningeisen. *"Dit jaar gaat het waarschijnlijk weer strenger worden, met security-eisen, brandveiligheid. Daar word je niet blij van. We doen dit allemaal vrijwillig in onze eigen uren. Om er nog meer uren bij te doen om aan dit soort regels te voldoen is teveel gevraagd. Daarnaast brengt dit mogelijk weer extra kosten met zich mee. Per 250 man willen ze dat er een beveiliging komt. Om maar een voorbeeld te geven: we hebben hier Sevenum-Quiz gehad. Dat is met gezinnen bij elkaar, Sevenummers onder elkaar, die komen in de kroeg voor de prijsuitreiking. Ze zijn dan laten we zeggen met 1.000. Daar moeten dan opeens een aantal security gasten staan. Dat slaat helemaal nergens op. Dat is alleen maar mensen op kosten jagen. Er is zoveel sociale controle, iedereen kent elkaar, daar moet je dan twee van die security neerzetten die bij de deur staan en denken wat doe ik hier? Ik heb meer het idee dat het voor heel Nederland geldt: niks meer durven en alles maar dichttimmeren met regeltjes want dan wordt er iets aan gedaan. Als er dan iets gebeurt kunnen ze ons niets aanrekenen en branden we daar onze vingers niet aan. Ik denk dat het gewoon puur indekken is."*

Ook als het gaat om duurzaamheid wordt een actieve lokale overheid gemist. *"We zijn met drie man naar de gemeente gegaan om te kijken of we iets met onze voetafdruk kunnen doen."*

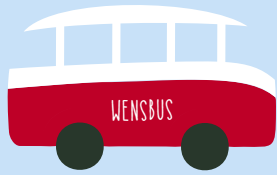
Denk aan afvalscheiding. We hebben gevraagd: wat kunnen jullie daaraan doen? Horst aan de Maas doet helemaal aan afvalscheiding. Waarom kunnen wij dat als evenement ook niet

doen? Daar konden ze vrij weinig in betekenen. Ze wilde wel gaan kijken. Ze zouden misschien op de gemeentewerf containers neer kunnen zetten maar daar hoor je dan vrij weinig van. We hadden meer het idee dat wij heel hard aan de kar moesten trekken, in plaats van dat de gemeente dacht wacht eens even. Als er nu al 1 evenement zegt dat ze afval willen scheiden, wij als ge-

meente moeten iets ontwikkelen waarmee we naar al die andere evenementen kunnen gaan. Eigenlijk was er een reactieve houding."

6.

Wensbus Beesel: een inwonersinitiatief als concurrent?

<https://www.ikwilvervoer.nl/gemeente/beesel/beesel-l>

Aanleiding.

In Beesel (ca. 13.500 inwoners) wonen veel mensen die geen vervoer hebben als ze naar een ziekenhuis, verpleeghuis of andere zorginstelling moeten. Dit inwonersinitiatief betekent dat vrijwilligers als chauffeur fungeren om mensen die zelf in-en-uit kunnen stappen van-deur-tot-deur te vervoeren. Op 1 november 2017 is de Wensbus Beesel gaan rijden.

Een wens van bewoners

Het idee van de Wensbus is ontstaan uit 'Blij in Beesel', waarbij de gemeente Beesel onder inwoners inventariseerde wat hen blij zou maken. *"Er waren verschillende bijeenkomsten. En toen is dat idee eigenlijk geboren."* Een werkgroep van het Kernoverleg Offenbeek heeft het met steun van de welzijnsinstelling verder uitgewerkt. *"De meeste inwoners zijn voorstander van de Wensbus, maar inwoners die niet zelfstandig in-en-uit kunnen stappen zijn minder enthousiast omdat ze geen gebruik kunnen maken van de diensten van de Wensbus."*

De vrijwilliger chauffeurs nemen hun werk erg serieus, want *"vrijwillig is niet vrijblijvend"*. Ze komen drie keer per jaar bij elkaar om te bespreken hoe het gaat. Een gemeenteambtenaar ziet het als een mogelijkheid om vervoer dichtbij huis goedkoop te kunnen regelen, zodat mensen hun eigen leven kunnen blijven leiden en mantelzorgers ontlast worden. In Beesel gaat het om ca. 2.500 ritten per jaar.

De provincie, Openbaarvervoer aanbieder en de Wensbus: automatisering en privacy

Het fenomeen Wensbus wordt gefaciliteerd door de Provincie: die geeft een subsidie van €75.000,- euro voor een projectduur van minimaal 5 jaar. In totaal zijn er 25 Wensbussen in Limburg actief. De provincie heeft het openbaar busvervoer (De concessie) echter uitbesteed en moet erop toezien dat de Wensbus geen concurrentie vormt maar complementair is aan het OV. *"De aanbieder van het Openbaar vervoer geeft een advies op basis van het ingediende vervoersplan van de Wensbus waarbij het doelgebied, puntbestemmingen en doelgroep, etc. worden getoetst: ze mogen niet concurreren zijn, alleen complementair"* zo licht een provinciale ambtenaar toe.

De provincie heeft daarom een geautomatiseerd planningssysteem gefaciliteerd en geïntroduceerd voor alle Wensbussen. *"We krijgen nu van 25 wensbusprojecten op een uniforme wijze verantwoording aangeleverd. Nu hebben we een beter overzicht en we kunnen ook vergelijken. ... totaal aantal kilometers, welke puntbestemmingen, totaal aantal reizigers, geboortejaar reizigers."* Door dit systeem kan de Provincie aan de openbaar vervoer partij aantonen dat een Wensbus niet concurrerend is maar juist complementair aan het OV, en dat publiek en privaat elkaar niet in de weg zitten.

De Wensbus Beesel vindt werken met het planningssysteem niet altijd even makkelijk zoals blijkt uit de volgende uitspraak: *"Verantwoording richting provincie gaat via dat planningssysteem. Onze penningmeester die vindt dat eigenlijk dubbelop. Hij schrijft alles op en moet die dingen dan ook nog aanvinken in de computer en dat vindt hij een beetje lastig."* De Provincie heeft geprobeerd het systeem gebruiksvriendelijk te maken. Ze heeft planningssoftware besproken met alle organisaties: *"Waar lopen jullie tegen aan, hebben jullie nog vragen?"* en er is een klankbordgroep ingesteld voor de Wensbussen. *"We proberen wel mee te denken over die verantwoording (...) ze moeten wel verantwoorden wat wij vragen he. Daar kunnen we niets in veranderen maar er zijn wel kleine aanpassingen in het systeem."* Dit laat onverlet dat de Wensbus Beesel haar bedenkingen heeft over wat er ingevuld moet worden.

De vrijwilligers zijn overtuigd van het nut van publieke verantwoording. *"Wij willen verantwoording afleggen, om uit te sluiten dat hm, als het mis gaat, dat er dan met vingers wordt gewezen. Dus wij willen wel verantwoording afleggen. Je bent met gemeenschapsgeld aan het werken tenslotte. Maar ze vinden het wel 'veel administratieve rompslomp' zeker voor vrijwilligers."*

Laat je zien!

Onze overheid heft belasting om dit geld vervolgens uit te geven aan middelen en doelen van algemeen nut. Veilig verlichte straten, goed basisonderwijs, een buurthuis waar wijkbewoners elkaar kunnen ontmoeten en zich ontwikkelen. Een oud en simpel systeem. Maar heeft diezelfde overheid het monopolie op vragen als: op welke manier bereiken we het beste onze gezamenlijke doelen? Wanneer zijn we tevreden over de manier waarop het geld is besteed? Maatschappelijke initiatieven die een (klein) gedeelte van onze publieke middelen gebruiken om hun doelen te bereiken. Niet alleen de doelen van het initiatief, maar ook gedeeld door de gemeenschap en vaak ook onze overheid. En toch schuurt het daar. De verantwoording die

wordt gevraagd past heel vaak niet bij het initiatief. Het is te technisch, nietszeggend, bureaucratisch of doet geen recht aan alle andere mooie resultaten die het initiatief in gang heeft gezet. En is aan de verkeerde personen gericht.

Thijs van Mierlo - Directeur LSA bewoners

Op een besneeuwde avond in Roermond hielden we hierover een goed gesprek. Kunnen we verantwoording niet zo inrichten dat we voortaan verantwoording onderling regelen (met direct betrokkenen) en publiek (naar iedereen die erin geïnteresseerd is of er belang bij heeft)? Het initiatief aan de wijk, de vereniging aan haar leden, de bewonersorganisatie aan de gemeenschap. Want, en zo waren we het als deelnemers al snel eens, dat past bij het tijdsbeeld. Waarbij we inzetten op het versterken van gemeenschappen waarin mensen in staat zijn om zelf het hoofd te bieden aan de

uitdagingen van deze tijd. Gemeenschappen waarbij de overheid geholpen door instituties niet de centrale actor is. Maar een verlengstuk van die gemeenschap, met als belangrijke rol om naast de gemeenschap te gaan staan en juist de kracht en gemeenschapszin te versterken en verdedigen. Wat is de rol van verantwoording in deze gemeenschappen? Op zoek naar gemeenschappen die vragen stellen aan instituties en overheden hoe ze meer ruimte kunnen krijgen om met elkaar te bepalen en te doen wat zij belangrijk vinden.

Een aantal inzichten:

- Laat je zien! Inwonersinitiatieven handelen vanuit een intrinsieke motivatie en leggen graag verantwoording af over de impact die ze hebben en de resultaten die ze bereiken. Dat doen ze met name naar de mensen waarvoor ze zich belangeloos inzetten.
- Inwonersinitiatieven moeten 'teveel ogen bedienen'. Wel heel veel mensen en organisaties kijken mee en willen antwoord op hun specifieke vragen. Een duidelijke communicatie en inzetten op wat er al is (social media, wijkkrant, evaluaties) helpt om niet alleen maar bezig te zijn om de behoefte aan verantwoording te vervullen. Neem het op in je dagelijkse routine.
- Gebruik verantwoording en zet het in om de kring rond jouw initiatief groter te maken (een aanstekelijk verhaal helpt mensen over de brug) of zelf beter te leren wat jouw initiatief zo sterk maakt. Leer dus ook zelf van verantwoording afleggen.
- Sluit aan bij je innerlijke drijfveren. Waarom ben je jouw initiatief gestart en maak het succesvol. Niet om het aantal contacten te turven maar om het verhaal van de mensen die jij bereikt te vertellen.
- Maar haal ook verantwoordingslagen eruit. Gedacht vanuit de gemeenschap is het helemaal niet zo logisch om altijd maar die overheid als tussenschakel in te zetten. Werk aan je onafhankelijke positie en maak publieke en onderlinge verantwoording de standaard.

Een mooi gesprek dat we ongetwijfeld nog weleens vaker gaan voeren.

't Zorghuus Ysselsteyn: goede zorg voor dorpsbewoners met een verstandelijke of meervoudige beperking of met dementie

<http://www.zorghuus.nl/>

Aanleiding

Bewoners uit Ysselsteyn (2.200 inwoners) met een handicap of met dementie die niet meer thuis kunnen wonen, moesten naar zorgvoorzieningen in Venray of Deurne, terwijl juist de bekende eigen omgeving zo belangrijk is voor hen. Daarom hebben dorpsbewoners in 2006 de handen ineengeslagen om samen een zorgvoorziening in het dorp te realiseren. In 2013 werd 't Zorghuus geopend.

Van het dorp

Het initiatief startte vanuit de wens van bewoners en niet vanuit een professioneel concept. *"We zijn blanco gestart zonder een voorbeeld van een verzorgingshuis voor ons te nemen. We zijn begonnen met een huis en hebben van daaruit gekeken wat nodig is."* Het uitgangspunt is kleinschaligheid, kunnen leven zoals thuis, zodat familie en vrienden binnen kunnen lopen, en zodat bewoners lid van hun vereniging kunnen blijven. Dat het 'perspectief van het dorp' belangrijker is dan het 'institutionele perspectief' komt in alle dimensies van het initiatief tot uiting. *"De open deur is een voorbeeld: mensen kunnen hier gewoon naar buiten lopen, dat is uniek. (...) We halen al onze boodschappen hier bij de Coöp, het brood bij de bakker, de schoonmaakspullen bij de boerenbond. We hebben veel mensen uit Ysselsteyn in dienst. De betrokkenheid van het dorp is immens groot. Er worden erfenissen aan 't Zorghuus geschonken, soms ook terwijl deze mensen niet woonachtig zijn geweest in 't Zorghuus.. Mensen die een kersenboom hebben komen een emmer kersen brengen."* Dit inwonersinitiatief is letterlijk en figuurlijk transparant: het is alle dagen voor alle inwoners van Ysselsteyn zichtbaar wat 't Zorghuus betekent.

Het plan is ontwikkeld in en door de gemeenschap van Ysselsteyn. Bij een peiling onder de inwoners bleek dat Ysselsteyn behoefte had aan een eigen woonvoorziening voor mensen met dementie en voor mensen met een beperking. *"In een dorp als Ysselsteyn zijn alle kwaliteiten en competenties aanwezig om een initiatief als dit op te zetten. Ik ben arts, we hebben iemand die economisch onderlegt is, we hebben een jurist, we hebben in het dorp een aannemer gevonden die het gebouw wilde bouwen tegen een gereduceerde prijs etc."* Naast de Stichting 't Zorghuus werd de Stichting Vrienden van 't Zorghuus opgericht, waar jaarlijks verantwoording aan wordt afgelegd.

Ysselsteyn streefde naar een 'thuis' voor bewoners, zonder enig winstoogmerk en zonder veel overhead. Er is geen directeur, maar er zijn leidinggevenden en medewerkers. *"We hebben altijd gezegd dat we de zorg in eigen hand wilden houden, omdat je anders als dorp de zeggenschap kwijtraakt. Dit wilden we niet."* Dat impliceert ook financiële onafhankelijkheid. Het dorp heeft zelf €450.000,- bij elkaar gebracht voor 't Zorghuus waar uiteindelijk 24 bewoners zijn gaan wonen. *"Iedereen zamelde geld in om zijn steentje bij te dragen. Kinderen die geld spaarden, of een kapster die een dag lang in het voormalige Rabobankgebouw ging knippen en de totale opbrengst afdroeg."* Het gebouw is van de aannemer, de bewoners huren een woning en kopen zorg in vanuit hun PGB. *"Op dit moment is het zelfs zo dat we geld overhouden en dus een reserve opbouwen. Het bestuur kijkt naar de mogelijkheden om die terug te investeren binnen de doelstellingen van 't Zorghuus."*

Dan zou er bijvoorbeeld een dorpsondersteuner gefinancierd kunnen worden, die binnen het dorp samenwerkt en verbindingen legt tussen inwoners, vrijwilligersorganisaties, gemeente en professionals. Dit alles met als doel om inwoners zo lang mogelijk zelfstandig te laten leven."

Institutionele regels en bureaucratie

De vele hobbels die 't Zorghuus tegen kwam, vertellen ons iets over de moeilijkheden om een inwonersinitiatief te realiseren. De filosofie van 't Zorghuus wijkt af van de professionele zorg en dat is per definitie niet inpasbaar in institutionele kaders en regels. *"Ik denk ook dat de institutionele verpleeghuizen veelal defensief handelen. Wat als er iemand wegloopt? Hoe zit het dan met de aansprakelijkheid? Moet dat risico afgedekt worden met maatregelen die dan weer minder zorgvriendelijk zijn. Wij kiezen hier voor aandacht en zo veel mogelijk leven zoals thuis.. Die emmer kersen die de mensen uit het dorp komen brengen, die accepteren wij. Veel zorginstellingen durven het niet te accepteren, want dat voldoet niet aan de HACCP regels. Wij wassen ze gewoon net als thuis."*

Ten tijde van de bouw bleek dat de WMO-regels voor het plaatsen van trapliften in de weg zaten, maar gelukkig bleek de gemeente flexibel. *"Normaal kun je een traplift plaatsen met een WMO-budget als je een beschikking hebt. Met andere woorden: een traplift kan niet toegekend worden aan een gebouw maar alleen aan een persoon. Als we ons aan dit systeem zouden hebben gehouden, zou dit betekenen dat we de bouw zouden afronden en daarna, als er mensen zouden wonen, een aanvraag kunnen doen voor een traplift. We hebben dit voorkomen door lang te praten. De gemeente snapte ons bezwaar, maar zat met de regelgeving. De gemeente is creatief te werk gegaan. Ze snapte dat het niet de bedoeling kon zijn om pas na afronding van de bouw een traplift te plaatsen en heeft ons toen budget gegeven voor die traplift."*

De Inspectie Gezondheidszorg leek in eerste instantie ook een lastige hobbel. Dit viel uiteindelijk alleszins mee: de Stichting heeft een oud-inspecteur gevraagd het kwaliteitsplan te screenen vanuit de regels van de inspectie, en toen bleken er meer dan 50 'overtredingen' te zijn. *"We hebben deze punten niet klakkeloos overgenomen. Een aantal dingen hebben we aangepast en een aantal dingen ook niet. Dit bleek mogelijk zolang we maar uit konden leggen waarom. Een voorbeeld: de keukenkastjes. Volgens de richtlijnen zouden inwoners alleen in een keuken mogen komen, als aan alle veiligheidsvoorschriften werd voldaan. De lade met keukenmessen zou gesloten moeten zijn en de medewerkers beheren de sleutel. Wij hebben er bewust voor gekozen om de keukenlades niet op slot te doen. Dit is thuis toch ook niet het geval?"* Na deze 'voorinspectie' heeft het bestuur een kwaliteitshandboek geschreven. Met dit kwaliteitshandboek zijn ze naar de hoofdinspecteur van inspectie gezondheidszorg en jeugd geweest. *"de inspecteur was meedenkend. Zolang we onze werkwijze goed konden onderbouwen, was er geen probleem"*.

Ook bij de Belastingdienst stuitte men op regels die in de weg zaten. *"Omdat de eigenaar van 't Zorghuus geen stichting maar een aannemer is, bleek het voor de bewoners van 't Zorghuus niet mogelijk om huursubsidie te krijgen. Dit systeem is ooit opgericht om huisjesmelkers tegen te gaan. Als bewoners geen huursubsidie kunnen krijgen, kunnen ze amper huur betalen. Een voorbeeld van wantrouwen in plaats van vertrouwen. Er is een kleine groep mensen die misbruik maken van het systeem, en de mensen die goed gebruik willen maken moeten dan boeten."* Het is voor 't Zorghuus belangrijk om zorg-personeel in dienst te hebben dat bereid is zelf verantwoordelijkheid te dragen en niet op ieder moment aangestuurd dient te worden om bewoners een fijne dag te bezorgen. *"We hebben als bestuur geadviseerd aan de leidinggevenden om mensen aan te nemen die graag verantwoordelijkheid willen dragen en naar eigen inzicht willen handelen."*

Begin 2019 is 't Zorghuus de mogelijkheden aan het bekijken om met provincie en de Universiteit van Maastricht een wetenschappelijk onderzoek op te zetten naar de kwaliteit van zorg én naar wat 't Zorghuus bijdraagt aan de sociale cohesie in het dorp: *"We willen graag aantonen dat de kwaliteit van onze zorg echt goed is en dat de betrokkenheid van het dorp juist bijdraagt aan de sociale cohesie. Uit dit onderzoek kunnen aanbevelingen voortkomen die andere dorpen en gemeenschappen in de toekomst kunnen helpen een dergelijk initiatief op te zetten."*

Prilpop Sevenum: 'ons kent ons', weerberichten en beveiligers

<https://www.prilpop.nl/>

'Ons kent ons feestje'

Prilpop is begonnen als een feestje van oud vrijwilligers van het jongerencentrum Walhalla dat jaarlijks terugkeerde en steeds groter werd. *"Toen kwam de tuin erbij, en toen zelfs een grote tent op straat en die tent is nooit meer weggegaan."* Vragen over draagvlak zijn hier amper aan de orde: Prilpop werd voor en door mensen uit de dorpen Sevenum georganiseerd en gesponsord. Bij het evenement zijn veel vrijwilligers betrokken. *"In het begin waren het alleen Sevenumse mensen, daarna ook Horst en Maasbree en andere dorpen. (...) Er is ook veel uitwisseling. Dat wij een avond met 15 mensen gaan tappen bij de carnaval en met Prilpop krijgen we er dan 15 terug."* De verbondenheid met het festival komt ook tot uitdrukking door de manier waarop iedereen verantwoordelijkheid neemt voor de sfeer. *"De sfeer was gemoedelijk. Als er al eens een gevechtje was, dan werd dat door anderen de kop ingedrukt door er tussen te springen te zeggen; "Dit doen we niet op Prilpop. Bands uit het noorden snapt niet dat wij al 36 jaar zonder beveiliging een festival organiseren."*

Natuurlijk is er gesteggel hier en daar. De afschaffing van de heavy-metalmiddag en de introductie van hiphop-acts viel niet bij iedereen in goede aarde. *"De normale Walhallabezoeker wil gewoon een lekker stukje rocken. Dus de laatste band moet hard rocken. Dan moet je er niet vier meisjes met een synthesizer neerzetten."* En sommige dorpsbewoners ergeren zich aan het festival. *"Ik ben bij alle buurtbijeenkomsten geweest, en ik heb gemerkt dat een aantal wel klaar is met Prilpop. Het merendeel is er aan gewend en die leven er mee. Die weten dat ze met Pasen vier dagen een bak herrie en overlast hebben, die zijn dat gewend. (...) En normaal bellen ze ons, maar nu bellen ze de gemeente. ... We nemen dat natuurlijk mee. Bijvoorbeeld aan de overkant van de weg, een iets grotere doorgang, zodat bewoners iets meer ruimte hebben om hun huis uit te gaan."*

Er zaten 8 ambtenaren aan tafel

In de bijna 40 jaar dat Prilpop wordt georganiseerd, is verantwoordelijkheid nooit een groot ding geweest. In de "ons kent ons"-sfeer nam iedereen verantwoordelijkheid voor het festival: in het informele karakter van de organisatie schuilde kwaliteit en veiligheid. Recentelijk stelt de gemeente echter meer eisen aan voorbereiding, planning en verantwoording. Vanaf 1983 was er altijd een vergunning. *"Zo vaak goedgekeurd, altijd hetzelfde liedje, nooit iets gebeurd. Ik stuurde weleens tekeningen mee die niet meer klopten. Maar gemeenten zijn strenger geworden. Ze willen zich indekken zodat als er iets gebeurt, de gemeente vrijuit gaat. Daarom moesten we langskomen dinsdag. Zaten ze met 8 mensen aan tafel. Politie, brandweer, coördinator ..."* De gemeente wil dat er formele beveiliging wordt geregeld, maar volgens de organisatie van Prilpop werkt dat minder goed dan informele

controle die er altijd is. *"Als we een rockfeestje hebben met 250 headbangende langharige teckels en we moeten er opeens een bewaker neerzetten, dat werkt alleen maar averechts."*

Maar de gemeente wil echter niet een maar vier bewakers. Om aan deze eis tegemoet te komen, komt opnieuw de creativiteit van de informele cultuur goed van pas. *"Je kunt een cursus evenementenbeveiliging gaan doen voor €600,- en dat is gecertificeerd. Nu is de vraag: moet het een gecertificeerd bedrijf zijn, of moet het een gecertificeerde bewaker zijn? Want als het een gecertificeerde bewaker moet zijn dan ga ik gewoon vier of vijf mensen in Sevenum zoeken. Ik weet niet of Breurs, een ander café, daarvoor in is, maar dan zouden we samen met Breurs vier of vijf bekenden willen zoeken en op cursus sturen. Deze mensen kunnen dan met de kermis of met Prilpop voor een klein bedrag een beetje alles in de gaten houden. Dan hebben we een gecertificeerde bewaker, maar wel iemand die bekend is. Als er zo'n bodybuilder staat die toch alles maar op loopt te naaien, dat werkt alleen maar averechts."* Overigens was niet alles wat in het overleg ter sprake kwam onzin. In het draaiboek moet informatie worden opgenomen over de weersvoorspellingen. *"Als het windkracht 7 of 8 is, kunnen wij de veiligheid van die tenten niet garanderen. Dat was wel een goede."*

De organisatie van Prilpop is kritisch over de gemeentelijke verantwoordings- en veiligheids-cultuur omdat die de informele festivalcultuur waarin iedereen verantwoordelijkheid neemt, afbreekt. Ze is niet optimistisch over de toekomst. *"Wij vinden de gemeente onredelijk. Kijk we*

snappen het wel. De overheid heeft minder geld voor de politie, de politie heeft minder mankracht om alle evenementen te bewaken en te surveilleren, dus het komt steeds op het bordje van de jeugdsoos en de kleine ondernemer. Zo zijn ze alles naar de klote aan het helpen. En het is niet alleen onze soos, maar het is ook een Gaulles Open Air en een 'Inside the cage festival' van OJC Knor. Dat zijn ze kapot aan het maken. Maar als er dadelijk kermis is, daar komen ook 5.000 mensen op af, dan zie je niet 25 beveiligers. We vinden het met twee maten meten. (...) Er hoeft maar een keer wat fout te gaan en dan trekt de gemeente direct de stekker eruit denk ik ... De burgemeester van Purmerend heeft ondanks alle adviezen over het hippie festival daar geen politiekraacht ingezet. Dat is een festival van 9.000 mensen en hij heeft alle adviezen in de wind geslagen en gezegd 'het komt allemaal wel goed' en dat is ook allemaal goed gegaan en prima verlopen. Zou fijn zijn als zo iemand deze kant op komt."

Zonnebos Lomm: veilig, duurzaam en kunstzinnig

Aanleiding

Lomm is een klein, hecht en enigszins gesloten dorp van iets meer dan 1000 inwoners, waar wordt nagedacht over de toekomst in tijden van krimp. Een van de ideeën is het verplaatsen van de grenzen van de bebouwde kom, zodat Rijksweg N271, door het dorp loopt in plaats erlangs. De snelheid zou dan verlaagd worden van 80 naar 50 km/u, waarbij twee komremmers en een rotonde de snelheid moeten reduceren. Een 'zonnebos' op de rotonde, een kunstwerk van zonnepanelen, zou Lomm een herkenningspunt geven. Een mooie verbinding van verkeersveiligheid en duurzaamheid. In 2018 is de nieuwe rotonde geopend.

De Dorpsraad en het Dorp

Bij het tot stand komen van dit initiatief speelt de gemeenschap en dorpsraad een grote rol. *"Dat er bijeenkomsten zijn waar maar tien man op af komen, gelukkig hebben wij dat nooit. Er zijn altijd tussen de 50 en de 100 mensen op onze bijeenkomsten. Er is een hoge betrokkenheid."* De Dorpsraad communiceert op verschillende manieren met de dorpingen. *"We hadden een aantal jaar geleden een nieuwsbrief uitgezet, 4x per jaar. Dat hoeft niet meer. We hebben een Facebookpagina en een dorpswebsite, die heet Lomm-online. Daar hebben alle verenigingen van Lomm een pagina op. Dat functioneert goed."*

Het idee van de Zonneronde komt ook uit het dorp. *"Voordat die rijksweg opgeknapt ging worden, was het verloederd. Er stond een bouwval van een huis, de sauna was aan het verloederen want die stond leeg. De fietsenwinkel stond leeg. Het was écht aan het verloederen. We wilden het dorp omhoog tillen, daarom hebben we het project 'dorpsingangen' gestart. Het doel was om overal waar je Lomm binnen kunt komen rijden, een herkenningspunt te hebben. Onderdeel van die 'dorpsingangen' was de locatie waar nu de rotonde ligt."*

"Van Heidemij hebben wij als dorp een startkapitaal gekregen." Dit kapitaal is gebruikt door de brainstormgroep om het idee van een zonnerotonde verder uit te werken. In het begin waren echter ook mensen tegen de verandering van de rijksweg en de rotonde, bijvoorbeeld omdat ze bang waren voor meer geluidsoverlast. *Ze hebben tegen alles bezwaar aangetekend waar ze bezwaar tegen konden maken. Dat is hun goed recht, dat mag. Dat heeft alles bij elkaar 9 maanden vertraging gekost. We hebben wel verteld hoe ze bezwaar kunnen maken, maar niet of ze dit wel of niet zouden moeten doen. Iedereen mag bezwaar maken. Liever een jaar later en dat iedere burger de kans heeft gehad om zijn mening te geven, dan andersom, zoals in China 'uw huis wordt morgen gesloopt want er komt een weg'. Ik snap best dat de mensen die er wonen kritisch zijn op de verandering die gaat komen."*

Nu de nieuwe rotonde klaar is, blijken er veel positieve reacties te zijn. Mensen zijn zorgvuldig meegenomen in het proces en hebben middels een prijsvraag mee mogen denken over de naam. Uiteindelijk heeft het kunstwerk de naam 'de Zonneronde' gekregen.

Geld en vergunningen

De realisatie van dit idee heeft vier jaar geduurd en de initiatiefnemers vonden het een hele interessant maar ook tijdrovende klus. *"Ik heb twee keer op het punt gestaan om de stekker eruit te trekken"*. Om deze verandering te realiseren moesten geld en vergunningen geregeld

worden. Dit verliep niet altijd even soepel. Als voorbeeld schetst de geïnterviewde het proces om subsidie te verkrijgen van de provincie. De initiële aanvraag verliep soepel. Uiteindelijk hebben ze € 50.000,- euro beschikbaar gemaakt. Na toekenning van de middelen blijkt er een afstand tussen systeemwereld en leefwereld. De geïnterviewde omschrijft dit als volgt: *"De subsidievoorwaarden van de ambtenaren zijn erg streng en dichtgetimmerd. Een voorwaarde was dat we de laatste 10% pas zouden ontvangen als het project afgerond zou zijn, en vóór 1 november 2018 zou het kunstwerk opgeleverd moesten worden. Maar dat kan niet, want wij moeten gewoon onze rekeningen betalen. We hebben geen potje om voor te schieten."* Bovenstaande is met de provincie besproken en opgelost. Uiteindelijk is de bijdrage van de provincie onmisbaar geweest in het realiseren van de Zonnerotonde.

En dan was er nog een Europese aanbestedingsprocedure, waardoor een aannemer die zich gepasseerd voelde bezwaar aantekende en het proces weer een jaar werd gerekt. *"We hebben de mazzel: dat we veel kennis in huis hebben op het gebied van vormgeving, planologie en infra-techniek, en heel veel contacten hebben op gemeentelijk niveau. Wij weten hoe de hazen lopen. Als je dat niet weet, dan kom je er nooit uit. Er wordt nooit een ambtenaar toegewezen die actief aan de slag gaat om een mooi project te realiseren. Er kwam steeds een nieuwe hobbel op ons pad, dat is jammer."*

Ook Gemeente Venlo heeft haar bijdrage geleverd. Dit bestond uit proces- en financiële ondersteuning. De financiële ondersteuning uit het SAM Fonds (Stad van Actieve Mensen) was relatief laag, maar daardoor ook laagdrempelig. De gemeente vraagt initiatiefnemers om een foto te maken van hun initiatief met een klein stukje tekst. Dit is dan de verantwoording. *"De gedachte achter het SAM Fonds is om de verantwoordelijkheid van taken die voorheen altijd bij de overheid lag meer bij de burger te beleggen."*

Om een omgevingsvergunning te krijgen voor het kunstwerk was een positief advies van de gemeentelijke kunstcommissie noodzakelijk. Dat was ook nodig voor de subsidie uit het 'cultuurpotje'. *"Wij kwamen bij de kunstcommissie. Daar zat een ambtenaar en een aantal architecten die kunst moeten beoordelen. Uiteindelijk was de conclusie dat we niet in aanmerking kwamen voor een kunstsubsidie."* (...)

"We hebben geprotesteerd bij de gemeente, en vervolgens opnieuw het idee ingediend. Er kwam toen een positief advies, maar toen was de pot voor kunstsubsidie bijna leeg."

Een van de ambtenaren kijkt terug en ziet de verschillende perspectieven van burgers en lokale overheid. *"Waar wij als ambtenaar gewend zijn dat deze obstakels er zijn, is dat voor bewoners nog even wennen en misschien wel schrikken en lastig voor te stellen waarom dingen lopen zoals ze lopen. Dat speelde zeker mee in de vertraagde realisatie van het initiatief. De regelgeving is lastig, dat is niet altijd even logisch in elkaar. Zeker als verschillende overheden samen moeten werken. Wie is waarvoor verantwoordelijk? Wie moet wat doen? dat is een grijs gebied. Wie voert het uit?"*

"Dan komen er in een traject van 4 jaar een aantal projectleiders van gemeente en provincie voorbij. Natuurlijk worden er zaken overgedragen, maar dat gaat nooit perfect. Dat is voor bewoners soms ook wel frustrerend als ze weer het verhaal uit moeten gaan leggen en toelichten. (...) Ik kan het ook niet altijd uitleggen, waarom dingen niet gaan zoals ze moeten gaan. Maar toch de verbindende rol aannemen en dingen uitleggen. En zorgen dat de communicatie op gang blijft. ... We moeten verantwoorden wat we met onze publieke middelen doen. Het tweede is dat de gemeente het moeilijk vindt om grip los te laten en verantwoordelijkheid over te dragen. Naar professionele partijen hebben we er denk ik meer vertrouwen in, daar liggen vaak al afspraken onder."

"Ik heb met inwonersinitiatieven goede ervaringen, zolang je maar blijft communiceren en uitleg blijft geven waarom dingen niet altijd lukken. Ik mag gelukkig zeggen dat we op het proces sturen en dat de uitkomst dan automatisch goed is. Ik heb ook de ervaring dat inwoners vaak niet andere beslissingen nemen dan dat ambtenaren doen. Sterker nog: burgers zijn vaak kritischer op de manier waarop ze hun gelden besteden doordat ze zo dicht bij de werkelijkheid staan. Inwonersinitiatieven zijn net zo professioneel als ambtenaren. We moeten als overheid denk ik nog wennen aan het feit dat er zoveel kennis en kunde zit in de leefwereld."

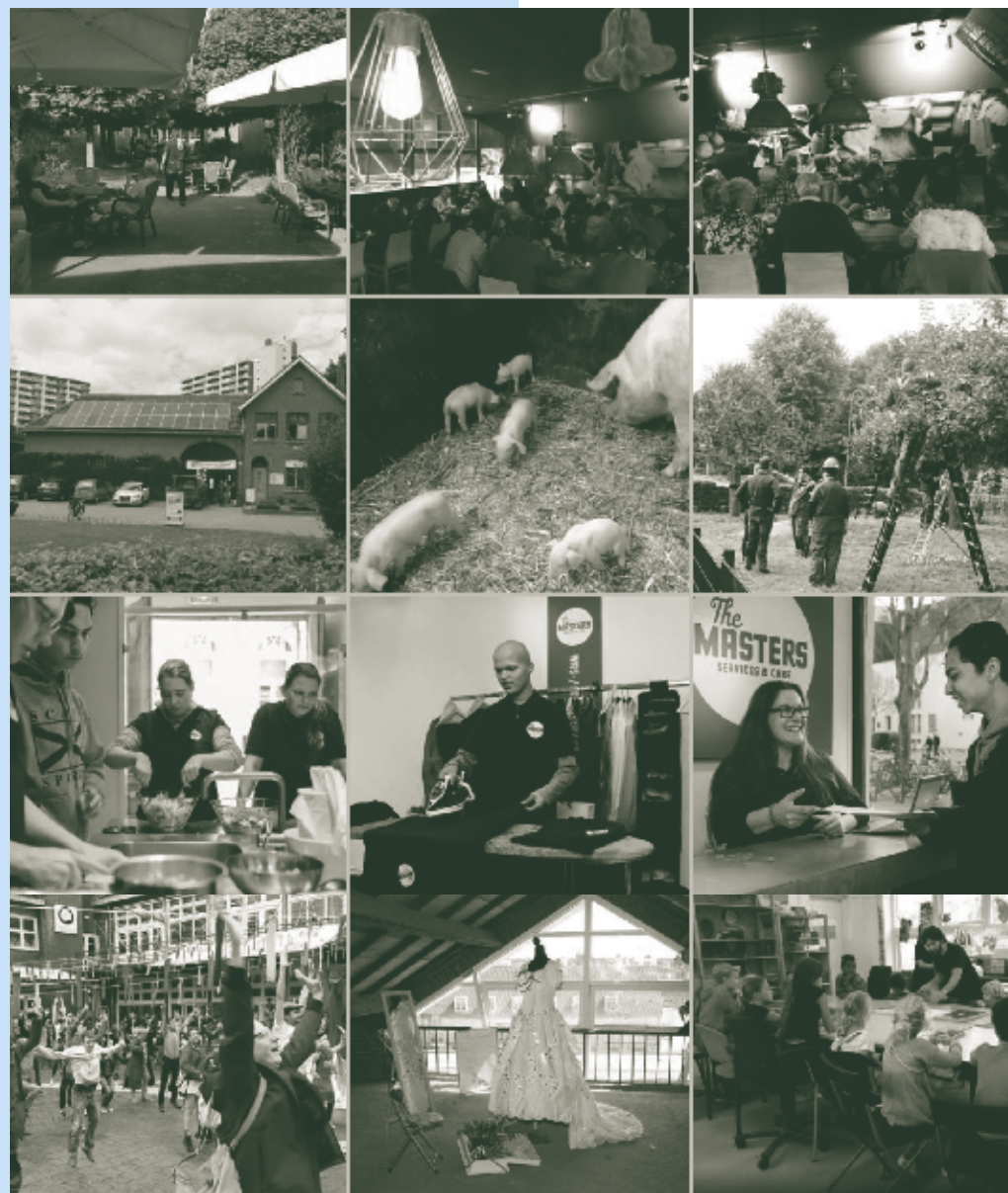
Invechten in een bestaand zorglandschap in Maastricht

Met de introductie van de participatiemaatschappij is meedoen in de maatschappij een belangrijk ideaal geworden. Mensen die om welke reden dan ook kwetsbaar zijn (langdurig ziek, inburgeringstraject, GGZ-achtergrond, verstandelijke of fysieke beperking, justitieel verleden) zouden hun talenten moeten kunnen ontwikkelen en zo kunnen bijdragen aan de maatschappij. Door middel van diverse wetten (Participatie Wet, WMO nieuwe stijl) wordt geprobeerd dit ideaal te faciliteren. Er zijn echter ook nieuwe arrangementen nodig die daadwerkelijk de mogelijkheden van mensen meer centraal stellen dan hun beperkingen. En die nieuwe initiatieven moeten zich een plek verwerven in een geïnstitutionaliseerd zorglandschap met vanzelfsprekende verantwoordingstechnieken.

Nieuwe zorgzame participatieinitiatieven Maastricht

In Maastricht zijn vier zorgzame participatieinitiatieven ontwikkeld die stigmatisering en uitsluiting tegen willen gaan en die mensen een plek bieden zonder een diagnostische indicatie. Bovendien zijn ze een ontmoetingsplek in de stad. Athos eet-maakt-doet, Boerderij Daalhoeve, The Masters, en het Werkhuis. Sommige van deze initiatieven zijn als inwonersinitiatieven begonnen. Ze creëren verschillende vormen van dagbesteding en arbeidsparticipatie. Bij Athos ligt het accent op horeca, ambachten en 'maak-industrie' in naaiatelier, houtwerkplaats, meubelstofeerderij, schilderplaats, spuitcabine. Bij Daalhoeve kunnen mensen werken met dieren, in het groen, in de winkel in de horeca, administratie, de schoonmaak, en organisatie. Bij The Masters draait het om ondernemerschap en werk in bedrijven, winkels, horeca, en in The Masters Home, een nieuwe woonvorm voor anders ontwikkelde jongeren. Het Werkhuis biedt een ontmoetingsplek met creatieve werkplaatsen waarin mensen kunnen schilderen, tekenen, boetsen, handwerken, houtbewerken, mozaïek en andere kunsten beoefenen met of zonder artistieke begeleiding. Hoewel het moeilijk exact te berekenen is, maken enkele honderden mensen in Maastricht meer of minder dagdelen gebruik van het aanbod van deze initiatieven, terwijl er ca. xx professionals of coördinatoren. Op basis van de getalsverhouding tussen deelnemers en professionals, valt eenvoudig af te leiden dat deze initiatieven minder kosten dan reguliere, specialistische zorg.

Hoewel de vier initiatieven verschillend zijn, is de fragiele financiële basis van de initiatieven een urgente aanleiding voor initiatieven en ambtenaren van de gemeente om in gesprek te gaan. Ze worden deels gefinancierd uit Sociale Investeringsgelden van de gemeente Maastricht en sommigen hebben daarnaast andere inkomsten uit hun eigen producten, horeca, werkplaatsen, winkels, ruimteverhuur, of uit de Wet Langdurige Zorg (WLZ), de Wet Maatschappelijke Ondersteuning (WMO). Omdat financiering uit het gemeentelijke Sociale Investeringsfonds eindig is,

zouden ze althans ten dele gefinancierd moeten worden uit de reguliere zorg-inkoop, maar dat is gecompliceerd. Bovendien is het ook riskant om deel te gaan uitmaken van het reguliere, institutionele zorglandschap omdat de medicaliserende en uitsluitende werkwijzen daar nu juist de reden waren voor de start van deze vier initiatieven.

Niet ingeregeld: nieuwe publieke verantwoordingsvragen

Voor reguliere, specialistische zorgorganisaties die zich richten op beperkingen, problemen of stoornissen, is er een vanzelfsprekende patroon van verantwoording. Ze werken met gestandaardiseerde en vaak kwantitatieve kwaliteitsinstrumenten: het is duidelijk welke lijstjes voor wie (verzekeraar, ministerie, inspectie, gemeente) moeten worden ingevuld. In dat gestandaardiseerde verantwoordingsregime is veel historisch vertrouwen geïnvesteerd en het wordt vaak alleen kritisch bevraagd bij incidenten. Om de kans op incidenten (een ongeluk, de weg kwijtraken, ordeverstoring) te vermijden, houden deze organisaties zich aan de gegeven kaders en protocollen. Indien er toch incidenten zijn, leidt dat vaak tot nieuwe regels en protocollen.

Nieuwe initiatieven zijn niet 'institutioneel ingeregeld': dat is hun kracht. Ze bieden nieuwe wegen zodat mensen die vast zitten in een zorgsituatie weer regie krijgen en mee kunnen doen in de maatschappij. Het gaat om onconventioneel maatwerk voor een zeer heterogene groep deelnemers. Maar dat roept ook nieuwe verantwoordingsvragen op. Vergeleken met specialistische zorginstellingen ervaren deze nieuwe initiatieven meer druk om zich te bewijzen: wat is hun maatschappelijke meerwaarde, hoe wordt dat zichtbaar? Gestandaardiseerde kwaliteitsinstrumenten uit de reguliere zorg zijn voor deze nieuwe vormen van zorgzame participatie niet geschikt.

De gemeente Maastricht heeft daarom de maatschappelijke meerwaarde van deze initiatieven onderzocht met behulp van een kwalitatief onderzoek: er is veel geobserveerd bij de initiatieven en er zijn gesprekken gevoerd met deelnemers en betrokken professionals over de vraag wat deze initiatieven betekenen voor welzijn en participatie. (ref.) Dit kwalitatieve onderzoek gaf een positief beeld van de waarde van de initiatieven voor alle betrokkenen. Dit was voor de gemeenteraad overtuigend 'bewijs' van de waarde. Met het oog op reguliere vormen van financiering is het de vraag is of de waarde ook op ander

manieren zichtbaar kan worden.

Publieke verantwoordingsdilemma's met betrekking tot kwaliteit

Deze nieuwe initiatieven vinden het belangrijk om te laten zien wat hun meerwaarde is voor participatie van mensen *vanuit het perspectief van de persoon zelf*. Maar daarbij leggen ze wel verschillende accenten. Sommige initiatieven richten zich op vooruitgang in individuele participatie. Ze stellen dat het goed mogelijk is om te laten zien dat iemand leert, vooruit gaat en meer kan: *de spin van Huber is heel geschikt als leidraad voor een regelmatig persoonlijk gesprek met iemand waarin iemand zelf kan vertellen over vooruitgang op verschillende dimensies*. Ze vinden dat het goed is om de blik te richten op participatie op de arbeidsmarkt tegen een volwaardig inkomen, omdat dat de

goede manier is om mensen kansen en zelfstandigheid te bieden. De huidige instanties nemen de doelen van participatie niet serieus genoeg volgens hen en zorgen niet voor veranderingen in de arbeidsmarkt, waardoor veel mensen blijvend buiten spoel staan en ontwikkelingskansen worden ontnomen.

Anderen zien deze werkwijze – regelmatige vooruitgang bespreken – als een nieuwe vorm van ‘meten’ en zeggen: *“ik weet het niet, het is toch weer een vorm van medicaliseren.”* Of: *“sommige mensen willen gewoon naar de boerderij komen en werken en niet praten.”* Meerwaarde laten zien als het gaat om participatie moet volgens de initiatieven niet leiden tot ‘druk is tot participatie’: nu kunnen deze initiatieven kwetsbare mensen ruimte geven om langzaam te wennen, contact te maken en zelfvertrouwen te krijgen. Maar als er druk is om ‘succesvolle participatie’ te meten, gebeurt hetzelfde als bij de reguliere instanties, namelijk dat mensen die niet in de ‘hokjes’ vallen als ‘onbehandelbaar’ gelden en buiten de boot vallen. Hoewel ze geen vooruitgang willen ‘meten’ op individueel niveau, geven deze initiatieven op verzoek van de gemeente wel aan hoeveel dagdelen mensen aanwezig zijn en meedoen aan activiteiten: *“wij doen wat ons is opgedrongen, de BSN registratie. Dus we hebben de lijst van 100 vrijwilligers en we houden bij wie wanneer aanwezig is. Maar we bouwen geen dossier op. ... Je ziet dat mensen hele kleine stapjes maken binnen de boerderij en dan opeens in het busje durven stappen om groenonderhoud bij Vaeshartelt te gaan doen. Maar we schrijven dat niet op. We zijn een voorziening, laagdrempelig. Als je met iedereen weer wilt gaan praten, heb je weer professionals nodig. We willen geen spreekuur: iedereen moet hier terecht kunnen. Het gaat om vertrouwen, dat, als je mensen op deze manier bij elkaar brengt, dat dan werkt.”*

Terwijl sommigen er wel voor voelen om vooruitgang in zelfregie op individueel niveau vast te leggen, zien anderen dat als te invasief. Ze kunnen zich wel vinden in het onderzoek dat de gemeente door de universiteit heeft laten uitvoeren en dat zich meer richt op de alledaagse praktijk van een initiatief als een publieke ontmoetingsplek en niet op alle afzonderlijke individuen. Op die manier komt ook de toegevoegde waarde van deze initiatieven voor de stad (vrijwilligerswerk, toegankelijk voor anderen, buurt restaurant etc.) beter tot zijn recht. De vraag die dit oproept is dit: hoe definieer je toegevoegde waarde? Hoe kun je uitdrukken wat deze nieuwe initiatieven betekenen voor welzijn, zelfregie en participatie individuen *en* wat ze tegelijkertijd betekenen voor het sociale leven (veiligheid, cohesie, wederzijdse hulp, etc.) in een buurt of stad?

Competitie met specialistische zorgorganisaties om schaarse middelen

De waarde van de initiatieven mag dan onomstreden zijn, de financiering is fragiel vergeleken met de financiering van specialistische zorg. Dat roept vragen op. Er zijn immers deelnemers die voor een of meerdere dagdelen bij een initiatief komen, terwijl ze formeel elders in zorg zijn. Een ambtenaar vertelt: *“professionele organisaties krijgen betaald voor mensen en de groepsleiding dropt mensen bij die initiatieven. Dus de gemeente betaalt in feite twee keer.”* Een andere ambtenaar merkt op dat er vaak sprake is van routinematige verlening van indicaties. Een van de initiatieven geeft een voorbeeld: *“We zien dat een volwassen persoon zelfstandig wil en kan gaan wonen maar het WMO loket wil dat niet zien en blijft WMO indicaties voor zorg aan de ouders geven die het niet los durven te laten.”* Een ander initiatief vult aan: *“Ik zie iemand zitten, met de telefoon spelen, maar geen enkele aanstalten maken om te gaan schilderen of kleien of wat dan ook. Ik denk, laat maar even rustig zitten. Na een uur zit ze nog precies zo, en ga ik eens voorzichtig vragen hoe en wat. Blijkt dat geen deelnemer te zijn, maar een professionele GGZ-begeleider van een deelnemer die aan het schilderen is. Maar de GGZ krijgt betaald voor deze persoon en wij moeten alle eindjes aan elkaar knopen.”* De vraag komt op hoe sociale zorg-participatie initiatieven die veel minder kostbaar is dan specialistische geïndiceerde zorg, waar draagvlak en enthousiasme voor is bij deelnemers, buurtbewoners, gemeentelijke bestuurders en raad, financieel mogelijk kunnen worden gemaakt.

Een van de initiatieven stelt: *de transformatie van het sociale domein is voor professionele zorgaanbieders een bedreiging. Zij kunnen op enig moment een gebouw sluiten en de organisatie wordt belangrijker dan het cliëntenbelang.* En een ander initiatief stelt: *we kunnen ervaringsplekken, matches en betaald werk creëren waar UWV, Sociale Zaken, COA, etc. er niet in slagen mensen serieus te laten mee doen, maar deze organisaties krijgen de middelen die wij ontberen.* Iedereen is het wel met elkaar eens dat specialistische professionele organisaties een plek hebben in het zorgdomein, maar die plek moet volgens hen kleiner, nu andere zorgparticipatiearrangementen werk overnemen en succesvol zijn in het stimuleren van eigenwaarde en zelfregie. Dat specialistische, individuele zorg veel beter is, wordt door iedereen betwijfeld omdat de blik van de zorg gericht is op iemands beperkingen: *in beschutte woonvormen, in communities, in sociale praktijken helpen mensen elkaar. Sommigen kunnen doorgroeien naar zelfstandig wonen, maar een professionele zorgverlener ziet dat soms niet, want hoe beter het met iemand gaat, hoe minder uren die zorgverlener nodig heeft.*

Dit roept de vraag op hoe mensen die in nieuwe, sociale laagdrempelige zorgparticipatiearrangementen nieuwe ervaringen opdoen, sterker worden en weer mee kunnen doen, uit de financiële systematiek gehaald kunnen worden van geïndiceerde individuele zorg door de verschillende zorgaanbieders? Hoe kun je financiële middelen verplaatsen van UWV, WMO of een psychiatrische zorginstelling naar een kinderboerderij of een multifunctionele werkplaats annex restaurant? Als de specialistische zorg voor individuen, die mensen meer confronteert met wat ze niet kunnen dan met wat ze wel kunnen, ten dele vervangen moet worden door sociale, praktijken voor zorgzame participatie, dan zijn er ook nieuwe verantwoordingsregimes nodig voor geld en kwaliteit die passen bij de betekenis van nieuwe zorgparticipatiearrangementen voor individuele deelnemers en voor het sociale leven in de stad.

Een tweeluik of een drieluik?

Tijdens de ontwikkeling van het Manifest “Uw initiatief past niet in ons kader” hebben we veel discussie gevoerd over de betekenissen van een burginitiatief. Aanvankelijk hadden we het idee dat een inwonersinitiatief te maken heeft met twee vormen van verantwoording. De eerste is gericht op de verbinding met de gemeenschap, de burger – burger relatie. De tweede gericht op de relatie met publieke instituties (overheden en inspecties), de burger – overheid relatie. Gedurende het proces ontstond echter het idee dat dit te simpel is. Er zijn immers ook inwonersinitiatieven die zich niet richten op de overheid of gemeenschap, maar op de belangen van een specifieke groep. De deelnemers bundelen dan als het ware hun privébelangen tot een groepsbelang.

Geert Schmitz - strateeg bij Gemeente Peel en Maas

Voorbeelden zijn de vele initiatieven van een groep mensen die samen woonruimte creëren waarbij er gemeenschappelijke ruimten zijn om te recreëren, een gezamenlijke tuin en zorgruimten. Dit is dan wel een inwonersinitiatief, maar het is de vraag in hoeverre de extra voorzieningen exclusief voor de groep bewoners zijn en in hoeverre ze toegankelijk zijn voor anderen. Een ander voorbeeld is een zorginitiatief door een zorgprofessional die genoeg heeft van het werken in een grote organisatie en voor zichzelf begint, en zijn of haar bedrijfje koppelt aan een open inloop of een ruimte voor gemeenschappelijk gebruikt. Of een sociale ondernemer die mogelijkheden biedt voor mensen met een handicap om te gaan werken. Of een groep bewoners die collectief energie gaat opwekken?

Deze initiatieven krijgen vaak het stempel ‘inwonersinitiatief’ omdat ze worden geassocieerd met “goed werk”, maar het gaat om een complexe mengvorm van privébelangen en goed werk voor de gemeenschap. Wat daarbij de privébelangen precies behelzen, is vaak onzichtbaar. De inkomsten van de ondernemer voor het zorgwerk komen dan uit publiek gefinancierde zorg, en de open ruimtes worden bijvoorbeeld gefinancierd met behulp van gemeentelijke subsidies omdat ze voor de buurt van betekenis zijn. Op zich kan dat prima, maar hoe is de relatie tussen deze inkomsten uit publieke middelen en privé-vermogensopbouw : hoeveel privé vermogen kan deze ondernemer opbouwen met deze publieke gefinancierde vormen van zorg of participatie? En hoe transparant is dat? En als het gaat over het woon- of energielcollectief: hoe toegankelijk is het initiatief eigenlijk en wie bepaalt dat? Wordt er verantwoording afgelegd over deze zaken aan de lokale gemeenschap?

Hoewel hier sprake is van privébelangen, labelen veel gemeentes deze initiatieven – onterecht – als inwonersinitiatieven. Het zijn “sociale initiatieven” met een mengvorm van privé- en publieke belangen, en voor dit soort initiatieven zijn de verantwoordingsvragen nog complexer dan voor ‘gewone’ inwonersinitiatieven. Hoe verhouden ze zich tot de gemeenschap of tot de overheid/publieke belangen? Deze vragen zijn des te prangender omdat deze “sociale initiatieven” niet zelden juist kwetsbare mensen uitsluiten: collectieven vormen is immers vooral fijn met mensen die ook voldoende middelen kunnen inleggen. Zijn overheden, inspecties, en lokale gemeenschappen wel voldoende alert op dit nieuwe type initiatieven en stellen ze wel de goede vragen?

Terwijl we dus starten bij het idee van een tweeluik, kwam gaande weg het idee naar voren dat we drie perspectieven op een inwonersinitiatief kunnen onderscheiden:

1. het collectieve inwonersinitiatief dat zich richt op de gemeenschap, met als kenmerken openheid, toegang en inclusie;
2. het private inwonersinitiatief dat zich richt op een selecte groep van belanghebbenden, gekenmerkt door geslotenheid en exclusie;
3. het publieke inwonersinitiatief, waarbij de burger wordt verleidt taken van de overheid over te nemen onder de voorwaarden die de overheid stelt.

Dit laatste publieke inwonersinitiatief krijgt in de ‘participatie samenleving’ veel nadruk. De overheid laat los in vertrouwen en de brave burger neemt het over. In plaats van groei van de gemeenschap dreigt er een meegaande gemeenschap te ontstaan die steeds afhankelijker wordt van wat de overheid wil. Het private inwonersinitiatief is sterk in opkomst, en verdient nadere aandacht omdat het een gemeenschap kan versterken maar ook kan verdelen. Het eerste type inwonersinitiatief moet meer centraal komen te staan, omdat het een antwoord geeft op toenemende individualisering en samenloosheid. Het collectieve initiatief, het gemeenschapsinitiatief, draagt bij aan groei en vitaliteit van de gemeenschap, de leefwereld van mensen.

Soms is er een initiatief, maar zijn er geen burgers

De slimburgers verwijst naar een groep mensen die ervaring hebben met diverse inwonersinitiatieven in Noord-Limburg en met de verankering ervan in een gemeenschap. Op basis van hun ervaringen zijn zij doordeesemd van het belang van draagvlak onder medebewoners. In het gesprek leggen zij uit wat draagvlak in een gemeenschap voor hen betekent.

Het dorp als een geheel ervaren

Een groot deel van het gesprek gaat over het verschil tussen inwonersinitiatief en een proces in een gemeenschap. De deelnemers benadrukken dat de term inwonersinitiatief vaak gebruikt wordt door overheden, dat het projectmatig is in plaats van een organisch proces, en dat het initiatief belangrijker is dan de burgers. Als bewoners hierin mee gaan, zo stellen de deelnemers, dan raken ze vaak het contact met de gemeenschap, het dorp, de anderen, kwijt. Daarom hameren zij erop dat de relatie met de gemeenschap centraal moet staan. *"Het belang van initiatieven hoort bij de gemeenschap te liggen. Dat mag niet van de overheid zijn of worden."* En in initiatieven dient het te gaan om betrokkenheid, draagvlak en gesprek in plaats van verantwoording. Natuurlijk is er sprake van verantwoording bij gebruik van publieke middelen, maar als het gaat om het realiseren van doelen, dan is het gesprek over de gedeelde waarden cruciaal. Want, *"wanneer het ankert in de gemeenschap lukt het altijd."*

Een deel van de gesprekspartners heeft te maken met inwonersinitiatieven in dorpen. In Heide vormde het verdwijnen van de basisschool bijvoorbeeld een aanleiding om in het dorp een gesprek te organiseren over de toekomst van Heide. *"Mensen voelden de noodzaak om het erover te hebben. Vervolgens is er steeds opnieuw draagvlak gezocht bij de inwoners. De meeste tijd gaat zitten in praten en luisteren. Het komt erop neer dat je het gevoel moet hebben om de dorpsgemeenschap uit te nodigen om mee te praten. Het is vooral een organisch proces. ... Steeds meer raakt er gestructureerd. We zijn er ons zeer van bewust dat zaken niet te star moeten worden. Hoe hou je het laagdrempelig en toegankelijk. Daar ben je voortdurend mee bezig. Nadruk is dat het dorp als één geheel wordt ervaren."* Op een vergelijkbare manier is men in America, toen de dorpsarts zijn praktijk ging beëindigen, gaan nadenken over zorgvoorzieningen in het dorp. Het gesprek daarover werd breed gevoerd, via dorpsdagboeken, dorpscafés en nieuwsbrieven werden ideeën uitgewisseld en werd een gemeenschap gemaakt die een nieuw initiatief kon dragen.

De deelnemers merken op dat bewoners bij gemeenschapsinitiatieven soms ook geneigd zijn verantwoordelijkheden te delegeren, naar een bestuur of een beheerder, en dat is een risico voor het draagvlak. *"Ik was bestuurslid van het gemeenschapshuis toen de gemeente de exploitatiebijdrage ging afstoten. Dat was heel ongemakkelijk. Ik voelde me verantwoordelijk, de andere/gebruikers vinden dat ik het goed doe, dus laten ze de verantwoordelijkheid bij mij liggen. Dat is omgedraaid aan de bedoeling. Er werd contact gezocht met de dorpsraad om af te komen van die rol. De noodzaak om de exploitatie helemaal zelf te gaan doen werd gebruikt om verenigingen en gebruikers er meer bij te betrekken. Toen bleek dat iedereen heel makkelijk meeging in het gemeenschappelijke belang. We zijn dus van de positie gegaan van verantwoordelijk voor het gemeenschapshuis naar het delen van die verantwoordelijkheid met de gemeenschap. Als bestuur doe je nu*

de formele kanten maar daarin zit niet de essentie van verantwoording. We zijn nu meer drager van het proces in de gemeenschap waarbij vragen besproken worden zoals wie willen we zijn, wat is de rol van verenigingen, jeugd, ouderen in de gemeenschap." Deze ervaringen leiden er toe dat de deelnemer aan het gesprek meer geporteerd zijn van de dorp coöperatie dan van een bestuursvorm, omdat besturen vaak in een oude rol van gedelegeerd regelen en beslissen worden geduwd, en door de delegatie verdwijnt de democratie. Sommige deelnemers merken op dat het voor inwonersinitiatieven cruciaal is de verbinding met gemeenschap en gebruikers niet formeel of contractueel wordt. Het is de kunst bij inwonersinitiatieven *"verbinding te houden."*

Maar een gemeenschap is geen gegeven

Hoe organiseer je een gemeenschap als die er niet is? In de wijk Veltum, gebouwd in de jaren 1960-1970, met een hele diverse samenstelling wilde de gemeente graag een wijkteam om met dat team te kunnen werken aan een wijkontwikkelingsplan. Op initiatief van de gemeente werd een wijkplatform nieuw leven in geblazen. Dit werkte echter niet. *"De wijk kreeg geen richting, de wijkraad werd overvraagd door de overheid, en bewoners gingen steeds meer aan de wijkraad vragen om problemen op te lossen. Er zijn best veel mooie inwonersinitiatieven geweest en de wijk kwam in gesprek, maar het lukte niet om breed gedragen in beweging te blijven. En als er teveel teleurstellingen zijn, gaat het momentum verloren. De kracht gaat uit de actie. Het wijkplatform werd een belangenorgaan voor de gemeente om de openbare ruimte in te richten. De vraag is of dit het juiste format is om vanuit gemeenschap tot actie te komen. In America wordt gewoon gestart met een repair café. Dat is een heel andere verhouding tot de gemeente: die wordt af en toe uitgenodigd om kennis te nemen van initiatieven. Diversiteit is in onze wijk Veltum wel een ding. Flatbewoners hebben een heel andere behoefte dan mensen die ruim wonen. Waar ligt de vraag, wie wil wat, wie wil eigenaar zijn. Gemeenschapsontwikkeling in een diverse wijk vraagt meer lange adem. Het zou veel meer op de mensen en de wijk gericht moeten zijn in plaats van dat een wijkplatform de doelen van de gemeente gaat uitvoeren. Die rol afleggen zou optie zijn, weg van het huidige situatie. Belangrijk is dat je de vrijheid voelt om te gaan staan voor wat je wilt. Het inwonersinitiatief moet iets doen met de gemeenschap in plaats van dat het een representatie is van de gemeenschap."* Met andere woorden, waar een gevoel van gemeenschap en betrokkenheid niet al in grote mate aanwezig is, is het moeilijk om dat te realiseren, maar wel des te noodzakelijker. Inwonersinitiatieven in deze contexten zullen kortstondige projecten blijven als er niet in gemeenschapsvorming wordt geïnvesteerd.

Conclusie

Hoewel we niet heel veel inwonersinitiatieven hebben onderzocht, geeft de analyse wel een specifiek beeld van de verantwoordingscultuur rond inwonersinitiatieven. Wat valt zoal op?

In de eerste plaats valt op dat veel inwonersinitiatieven in Limburgse dorpen goed geworteld zijn in de lokale gemeenschap. Ze worden vaak mogelijk gemaakt door 'de klassieke vrijwilliger', die goed bekend is in de lokale gemeenschap, vaak jaren bestuurservaring heeft en beschikt over een goed lokaal netwerk. In een stedelijke omgeving hebben inwonersinitiatieven meer een netwerkkarakter. Er zijn meer verhuisbewegingen, bewoners kennen elkaar minder goed en zijn vaak voor kortere tijd aan een initiatief verbonden. In beide contexten is men zich bewust van het [belang van draagvlak, dialoog en vertrouwen in de gemeenschap](#). Men probeert de band met de gemeenschap te onderhouden door regelmatig bijeenkomsten te organiseren. Ook wordt veel gebruik gemaakt van internet (nieuwsbrieven) en oude en nieuwe media (facebook, websites). Gezien de minder vanzelfsprekende informele contacten in een stedelijke gebieden, is het maken en onderhouden van breed draagvlak voor inwonersinitiatieven in deze context niet eenvoudig.

Het is ook opvallend dat, in zowel stedelijke als landelijke omgevingen inwonersinitiatieven vooral het terrein zijn van mensen die de juiste contacten en competenties hebben, en die beschikken over veel vrije tijd en voldoende geld om zelf hier en daar wat voor te schieten. De institutionele regimes rond verantwoording zijn voor mensen die goed bekend zijn met de ambtelijke wereld en hun mond wel kunnen roeren al moeilijk, laat staan voor mensen die amper bekend zijn met de wereld van vergunningen, subsidies, en begrotingen. In formele politieke organen is vaak sprake van [diploma democratie](#): in de meeste inwonersinitiatieven is dat niet minder.

Het is ten derde opvallend dat er [weinig ervaring is van intentioneel wantrouwen](#) tussen bewoners cq inwonersinitiatieven en institutionele partijen. Inwonersinitiatieven zijn erop geband om 'goed werk' te leveren voor de gemeenschap. Voor zover er sprake is van publieke middelen is er een strenge financiële moraal: initiatieven willen goed met gemeenschapsgeld omspringen en zuinigheid betrachten. Ze willen transparant zijn en ze zijn ervan overtuigd dat verantwoording - mits dat adequaat gebeurt - bijdraagt aan leerprocessen. Inwonersinitiatieven willen ook graag aan medebewoners uitleggen wat ze doen en waarom, en hebben niets tegen publieke verantwoording. Systeemactoren zoals lokale en provinciale overheden zien en erkennen dat ook. De ambtenaren en bestuurders die we hebben gesproken dragen inwonersinitiatieven een warm hart toe en doen hun best om initiatieven behulpzaam te zijn: er zijn soms vaste contactpersonen, er wordt geholpen om een subsidie te bemachtigen, er wordt niet altijd geteld en geturfd maar ook een goed gesprek gevoerd. Toch geeft dit onderzoek geen optimistisch beeld van inwonersinitiatieven.

Het valt namelijk ook op dat veel initiatieven vanaf de start al de [zuigende werking van institutionele regimes](#) voelen en meegaan in de blik van de overheid. Velen houden zich op enig moment meer bezig met de vraag 'wat wil de wethouder' of 'wat wil de Provincie' dan met de vraag 'wat willen wij.' Ook gemeentes en provincies nemen hun eigen institu-

tionele blik voor lief: inwonersinitiatieven moeten in hun kaders passen omdat die kaders er nu eenmaal zijn. Sommige initiatieven kunnen zelfs gezien worden als een coproductie van bewoners en een overheid. Het feit dat de taal van bewonersparticipatie, dialoog, gemeenschapsvorming, leefwereld et cetera is toegeëigend door institutionele partijen, maakt het ook moeilijk om de zuigende werking van institutionele agenda's te identificeren. Het is opvallend dat vooral de jongeren-initiatieven buiten deze kaders proberen te denken en de gemeente naar hun hand proberen te zetten. 'Bewoners zijn de beste beveiligers' is een

omkering van de institutionele dwang om aan risicomijding en totale preventie te doen via professionele, gecertificeerde bedrijven. Ze zijn ook het meest kritisch over de behoefte van overheden alle risico's te mijden, om zich 'in te dekken' tegen alles wat mis zou kunnen gaan en niet te vertrouwen op gezond verstand en wederzijdse hulp van mensen zelf. Ook het Zorghuus slaagt er in haar eigen waarden centraal te stellen: omdat ze financieel en organisatorisch onafhankelijk is, kan ze ook moreel en inhoudelijk eigen baas blijven: de keukenkastjes kunnen daarom openblijven en de kersen van een dorpsgenoot kunnen gewoon gegeten worden.

Tenslotte valt op dat er in participatie land sprake is van een sterke [projectificatie van inwonersinitiatieven die leidt tot bedeltochten langs financieringsbronnen en vele verantwoordingsdrempels](#). Er zijn veel startsubsidies voor tijdelijke inwonersinitiatieven maar veel minder steun voor continuïteit en langduriger onderhoud. Bovendien hebben de vele tijdelijke potentiële subsidieverschaffers verschillende voorwaarden en regels, waardoor veel energie van inwonersinitiatieven gaat zitten in fondsenwerving die niet besteed kan worden aan gemeenschapsvorming en inhoudelijke kernwaarden en doelen. Terwijl institutionele partijen inwonersinitiatieven vaak verplichten om 'draagvlak in de gemeenschap' te laten zien, zijn de institutionele regimes er mede debet aan dat veel focus en tijd gericht is op de relatie met institutionele partijen in plaats van op de relatie met de gemeenschap. [De techniek van de 'prijsvraag'](#), erg populair onder financiers van burgerparticipatie, kan in dat opzicht ook met enige argwaan worden bekeken: het is een feest voor de fondsen, het vraagt veel van bewoners, maar helpt een initiatief soms maar beperkt vooruit. De omgang met institutionele partijen wordt als frustrerend en soms ook als - onbedoeld - vernederend en kleinhoudend ervaren: burgers moeten door vele hoepeltjes van overheden

en fondsen springen. Sommige vrijwilligers haken hierdoor af.

Kortom, inwonersinitiatieven zijn noodzakelijk voor de leefbaarheid van wijk, dorp of stad. Bewoners- of burgerparticipatie worden dan ook door bestuurders aangemoedigd en omhelsd, maar het werk van burgers wordt aanzienlijk bemoeilijkt door de cultuur van verantwoording. Hoewel er [geen sprake is van intentioneel wantrouwen](#) tussen burgers en overheden, blijkt uit de analyse van de voorbeelden dat de huidige verantwoordingscultuur zo is ingericht en zo werkt dat er [weinig vertrouwen is in de verantwoordingscompetenties van burgers](#). Men wordt niet gevraagd 'hoe zouden jullie willen uitleggen wat je doet, waarom, voor en met wie, hoe en met welke middelen?', maar ze moeten aan gestandaardiseerde, bureaucratische, institutionele eisen en criteria voldoen. Op deze manier is bewonersparticipatie voor weinigen weggelegd en voor nog minder mensen is het aantrekkelijk om er tijd aan te besteden. Er zijn maar weinig mensen die met ziel en zaligheid vergadertijger of bureaucraat zijn. Dit onderzoek maakt duidelijk dat verandering van de institutionele verantwoordingscultuur een noodzakelijke voorwaarde is om burger- en bewonersparticipatie op de langere termijn te redden. Het afleggen van verantwoording over een activiteit moet een bijdrage leveren aan die activiteit en geen 'extra werk': verantwoording afleggen moet inhoudelijk relevant, leerzaam, inspirerend en leuk zijn.

Wegwijzer

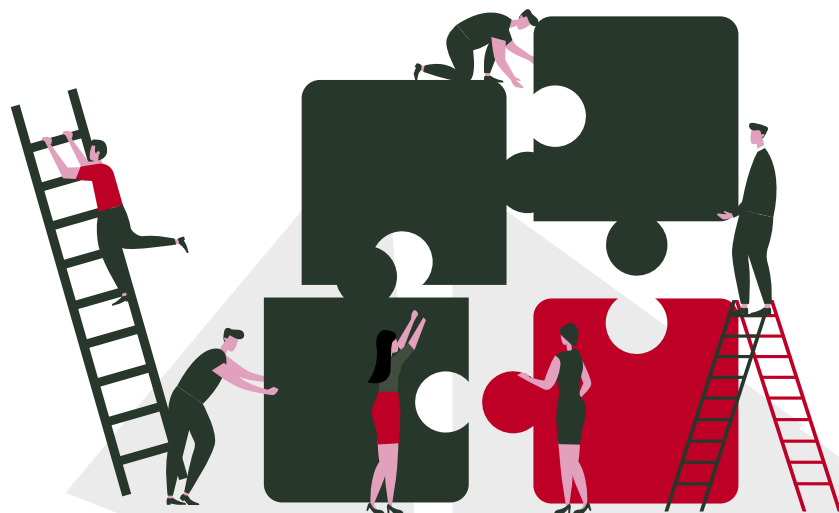
Het is tijd voor herbezinning!

Op basis van ons onderzoek is een wegwijzer gemaakt, om het gesprek over nieuwe vormen van verantwoording op gang te brengen. Initiatiefnemers verantwoorden zich graag en laten graag zien dat ze goed omgaan met gemeenschapsmiddelen. Maar dan is het wel zaak om de afvinklijstjes achter ons te laten en "passende verantwoording" te maken.

Op basis van de ervaringen van de verschillende casussen en de conclusies zijn wij gekomen tot 2 maal 10 vragen die door zowel initiatiefnemers als wel systeem partijen gebruikt kunnen worden om op een andere manier met elkaar samen te werken. Wij willen jullie, de lezers, van dit magazine uitdagen om de vragen te gebruiken om te kijken of je al doende tot andere manieren van draagvlak en/of verantwoording kunt komen.

Vragen voor en door inwonersinitiatieven

Hoe kunnen inwonersinitiatieven betrokkenheid en draagvlak in de gemeenschap organiseren? Hoe kun je aan de gemeenschap waar het initiatief uit voortkomt en op gericht is uitleggen wat je doet?

Praktijkvoorbeeld

"Ik denk dat verpleeghuizen handelen vanuit 'wat als?' Wat als er iemand wegliep? Worden wij dan aansprakelijk gesteld? We moeten dichttimmeren waarom dat kan gebeuren. Dat moet je weer dichttimmeren waarom je dat hebt dichtgetimmerd."

1.

Is het een initiatief vanuit de gemeenschap?

- Wie is de gemeenschap (met wie ga je in gesprek)?
- Wat is je positie als initiatiefnemers ten opzichte van de gemeenschap?
- Staan de gemeenschap en het initiatief met de gezichten naar elkaar in plaats van naar de overheid/maatschappelijke partijen?

2.

Is het initiatief toegankelijk?

- Is er open communicatie met de gemeenschap?
- Kan iedereen uit de gemeenschap meedoen als hij/zij dat wil?
- Worden ook de mensen bereikt die afhankelijk zijn, afzijdig of zelfs afwijzend?
- Weerspiegelt het initiatief de diversiteit van de gemeenschap?

3.

Is het initiatief particulier geïnitieerd, vanuit maatschappelijke partijen en/of de overheid?

- Is er wel sprake van een gemeenschapsinitiatief?
- Is er een "inwonersinitiatief" dat ontstaat door geld en/of beleidsbedoelingen van maatschappelijke partijen/overheden?
- Is het inwonersinitiatief gericht op de (hele) gemeenschap of is het een initiatief om belangen van een bepaalde groep te dienen?

4.

Werkt de communicatie met de gemeenschap over het initiatief?

- Worden meerdere kanalen gebruikt om te communiceren, zoals openbare bijeenkomsten, interviews, social media, 1 op 1 gesprekken etc.?
- Kan echt iedereen meepraten vanuit de gemeenschap?
- Is het gesprek over het initiatief met de gemeenschap op overeenstemming gericht?

5.

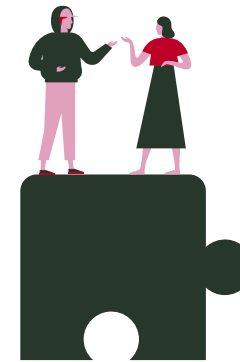
Het ritme van de gemeenschap

- Ben je je als dragers van het initiatief bewust van de tijd die nodig is om draagvlak te creëren, is tijd je vriend of je vijand?
- Is er ruimte voor het goede gesprek met "de lastpak"?
- Is er voldoende begrip/draagvlak wanneer er meer diversiteit van meningen is en daarmee het ritme van je initiatief langzamer kan zijn?

6.

Samenhang in de gemeenschap.

- Is jouw initiatief aangehaakt bij andere ontwikkelingen in de gemeenschap?
- Wie zorgt voor de verbindende communicatie tussen die ontwikkelingen en jouw initiatief?
- Is er oog voor de groei van de gemeenschap als geheel? (Helpt jouw initiatief de gemeenschap verder?)

7.

Als het een groter initiatief betreft, is er dan een stichting, vereniging, coöperatie die de privaatrechtelijke aspecten afdekt?

- Zijn bevoegdheden en verantwoordelijkheden voor jouw initiatief in formele zin geregeld?
- Zijn de taken verdeeld en is er voldoende specifieke kennis?
- Is het handig aanvullend te werken, bijvoorbeeld met een aparte projectorganisatie?

8.

Terugkoppeling van resultaten van het initiatief naar de gemeenschap

- Hoe worden het resultaat van het proces en de start van het initiatief teruggekoppeld naar de gemeenschap?
- Worden de voortgang/realisatie/vervolgactiviteiten teruggekoppeld?
- Worden creatieve middelen overwogen voor de terugkoppeling zoals een filmpje, een fotocollage, het vertellen van verhalen etc.?

9.

Ondersteuning van het initiatief door professionals

- Heeft de professional die het initiatief ondersteunt, oog voor het perspectief van eigenaarschap en op overeenstemming gerichte communicatie?
- Is de ondersteuning door de professional(s) op basis van de logica van de gemeenschap?
- Is er oog voor "verstikkende oude patronen" die op belangen zijn gericht (ook van de ondersteuner) in plaats van op de waarden van de gemeenschap?

10.

Verantwoording naar de overheid

- Is de verantwoordingsvraag van de overheid aan jouw initiatief wel redelijk in relatie tot het initiatief en de gebruikte overheidsmiddelen?
- Is er ook oog en aandacht vanuit de overheid voor op de gemeenschap gerichte verantwoording?
- Is de zakelijke verantwoording van jouw initiatief bij subsidies of exploitatiebijdragen, op orde?

Vragen voor overheden

Hoe kunnen overheden, inspecties en andere instituties met inwonersinitiatieven een dialoog aangaan over draagvlak en verantwoording? Hoe kunnen ze 'passende verantwoording' ontwikkelen?

Praktijkvoorbeeld

'We hebben een businesscase, financiële rapporten, meerjarenbegroting, investeringsbegroting en noem het allemaal maar op. ... Je moet als initiatief eigenlijk iemand hebben die er een halve werkweek in kan stoppen ...'

Praktijkvoorbeeld:

"Wij kwamen bij de kunstcommissie. Hun eerste vraag was: wie is de kunstenaar?' Die zat er bij. De tweede vraag was: 'aan welke academie ben je afgestudeerd?' Nou, ik ben landschapsarchitect. 'Ja, maar dat is geen kunst' luidde het antwoord. En binnen vijf minuten stonden we weer buiten."

1.

Wat is het nut en de noodzaak van de verantwoording?

- Hoe vaak moet een initiatief verantwoording afleggen?
- Is er oog voor effectief verantwoorden (bijvoorbeeld voorkomen dat een voetbalclub moet uitleggen dat ze voetballen en dat ieder jaar weer)?
- Hoe zorg je ervoor dat je recht doet aan voortschrijdend inzicht over en rond een initiatief?

2.

Regels die helpen?

- Zijn de regels die gemaakt zijn bedoeld om precies in te kaderen wat mag en misbruik te voorkomen? Of geef je ook ruimte?
- Zijn de regels erop gericht om initiatieven te waarderen en te ondersteunen?
- Zijn er verantwoordingsprotocollen die uitnodigen om op een creatieve manier verantwoording tegemoet te treden?

3.

Een houding die het initiatief helpt?

- Heb je oog voor de eigenheid, het eigenaarschap en de bedoelingen van het initiatief?
- Coördineer je als overheid voldoende zodat de tocht langs loketten en fondsen voor het initiatief zo kort mogelijk gehouden wordt?
- Ben je stimulerend, denk je mee, stel je vragen die helpend zijn, heb je oog voor de context?
- Ben je in staat te voorkomen dat beslissingen van de overheid afhangen van toevallig contact met een overheidsbestuurder?

4.

Vragen die het overheidsperspectief verduidelijken?

- Ben je duidelijk wanneer iets niet kan vanuit de verantwoordelijkheid van de overheid?
- Stel je het aan de orde wanneer het initiatief een sterk particulier karakter heeft en dus belangen dient van één persoon of een gesloten groep in plaats van de gemeenschap?
- Draag je bij aan een evenwichtig beeld van de belangen van overheid en het initiatief?

5.

Vragen over de zakelijkheid van het initiatief?

- Stel je vragen over het juridisch perspectief, bijvoorbeeld het zijn van een vereniging of stichting en de zekerheden die daarin opgesloten kunnen of moeten liggen?
- Stel je vragen over het organisatorische perspectief, bijvoorbeeld een projectorganisatie?
- Stel je de vraag of het redelijk en logisch is om te verantwoorden, naar jezelf en naar een ondersteunende overheid?

6.

Welke middelen zet je in en geef je ruimte?

- Zijn de verantwoordingsvragen van de overheid in verhouding tot het initiatief?
- Heb je oog voor het ritme van het initiatief, zodat verantwoording aansluit bij de logica en tijdsinvestering van het initiatief?
- Ben je in staat te voorkomen dat het initiatief gevraagd wordt zich te voegen naar de regels van de subsidiënten waardoor het initiatief 'publiek' = van de overheid - wordt?

7.

Waar gaat het over?

- Ben je in staat de verantwoordingsvraag voorbij de vraag over 'succes' te stellen? Vraag je vooral naar wat we nu leren van de successen maar ook van de fouten?
- Geef je een initiatief de ruimte om te groeien en te leren door vallen en opstaan? Passen we daar onze communicatie met het initiatief over 'resultaten' op aan?
- Wat moet er eigenlijk verantwoord worden?
- Is er ruimte om lopende het initiatief de bepalingen voor 'wat werkt' bij te stellen?

8.

Onderscheiden van initiatieven?

- Ben je in staat het particuliere karakter van een initiatief te onderscheiden van een initiatief met een collectief karakter?
- Herken je het particulier karakter van een initiatief op onderdelen als: toegankelijkheid, belang, openheid, verantwoording, inkomen, winst, vermogen?
- Wordt een initiatief met een particulier karakter zakelijker verantwoording gevraagd over winst vermogen, inkomen etc. als je het vergelijkt met een zuiverder gemeenschapsinitiatief?

9.

Borgen van toegankelijkheid van een 'particulier' initiatief?

- Hoe worden de belangen van de deelnemers geborgd? Is er voldoende inspraak en medezeggenschap?
- Is het karakter en het handelen van het initiatief gericht op inclusie? Bijvoorbeeld: pikt betreffend initiatief dat zich richt op mensen met een hulpvraag niet de krenten uit de pap zodat het economische rendement goed is, terwijl tegelijkertijd daardoor organisaties met een meer open karakter de lastige problemen kunnen oplossen?
- Hoe kun je als overheid eraan bijdragen dat er ruimte is voor verschillende perspectieven en meningen binnen een particulier initiatief?

10.

Spreek je dezelfde taal?

- Heb je tijd om samen met een inwonersinitiatief aan tafel te zitten om te bespreken hoe het proces van betrokkenheid, draagvlak en verantwoording loopt?
- Kun je inschatten of dit proces zinvol en leerzaam is of juist zorgt voor frustraties en hoe ga je daar dan mee om?
- Werk je aan de eigen reflectie van de overheid?

Contact

Wil je eigen ervaringen delen aan de hand van dit magazine? Laat het ons weten! Aanvullingen of opmerkingen zijn van harte welkom.

**Mail naar Michael Verheijen
m.verheijen@synthese.nl**

Colofon

Dit magazine is met steun van de provincie Limburg opgesteld door een werkgroep, bestaande uit Wim Gort (directeur-bestuurder Synthese), Klasien Horstman (professor Philosophy of Public Health UM), Geert Schmitz (strateeg gemeente Peel en Maas) en Ben van Essen (sociaal strateeg). De werkgroep werd ondersteund door Jean Vroemen (Provincie Limburg), Michael Verheijen, Kevin Relouw (VKKL) en Guido van Enckevort (onderzoeker).